

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта
012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

***“Розвиток креативності дітей дошкільного віку у
художній діяльності”***

студентки **Дмитрієвої Тетяни Олегівни**

Науковий керівник:

к.психол.н., доцент Пісоцький О. П.

Рецензенти:

канд. пед. наук, доцент. Матвієнко С.І.

кан. пед. наук, доцент Фасолько Т. С.

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

м. Ніжин - 2019

Анотація. Тема магістерської роботи “Розвиток креативності дітей дошкільного віку у художній діяльності” досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлені у трьох розділах роботи. На теоретичному рівні обґрунтована проблема необхідності розвитку креативності дошкільників у художній діяльності, зокрема: проаналізовано стан вивчення проблеми розвитку креативності у дошкільників у психолого-педагогічних дослідженнях; здійснено огляд та відповідну аналітичну роботу над джерельною базою з вивчення проблеми розвитку креативності дітей дошкільного віку у художній діяльності.

Для розв’язання емпіричних завдань дослідження, розроблена програма й методика констатувального, формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. Розроблені критерії, показники та рівні сформованості знань і вмінь вихователів для використання нетрадиційних технік художньої діяльності, дотримання поліхудожнього підходу в освітньому процесі ЗДО на основі інтеграції мистецтв, а також створення предметно-розвивального середовища.

Ключові слова: креативність, художня діяльність, розвиток, дошкільник.

Annotation. The theme of the master's thesis "Development of creativity of preschool children in artistic activity" was researched in theoretical and empirical areas. The results of the study are presented in three sections. In the theoretical area there is substantiated the problem of necessity of preschooler creativity development in artistic activity. In particular: the level of problem researching of preschooler creativity development in psychological and pedagogical researches is analyzed; the analytical work over the source base for studying the problem was executed.

In order to solve the empirical problems of the research, there were developed the program and methodology of the ascertaining, forming and controlling stages of pedagogical experiment. In addition, there were developed criteria, indicators and levels of educator's knowledge and skills that necessary for such aspects as: using non-traditional techniques of artistic activity; following the semi-artistic method in the preschool educational process based on the integration of arts; creation of a subject-development environment.

Keywords: creativity, artistic activity, development, preschooler.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	8
1.1. Питання креативності особистості та її науковий аналіз	8
1.2. Розвиток креативності дітей 5-7 років як актуальна проблема дошкільної освіти.	14
1.3. Художня діяльність як чинник розвитку креативності 5-7-річних дітей	19
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ 5 - 7 РОКІВ У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.	26
2.1. Методика та процедура дослідження креативності дітей 5 - 7 років та рівня її розвитку у художній діяльності.	26
2.2. Аналіз рівнів сформованості креативності дітей 5 -7 року життя засобами художньої діяльності	32
2.3. Вивчення педагогічного впливу на засоби художньої діяльності з боку дорослих у контексті розвитку креативних можливостей 5 -7 річних дітей ...	37
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.	44
3.1. Обґрунтування педагогічних умов розвитку креативності у дітей 5 -7 років засобами художньої діяльності.	44
3.2. Програма та методика формувальної частини експерименту.	52
3.3. Контрольний етап експерименту	62

Висновки до розділу 3	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми. Питання особистості у сучасному світі є важливою. Необхідність розвитку творчого потенціалу суспільства в цілому і кожної людини зокрема є нагальною потребою сучасного світу людей, оскільки воно потребує діяльних, обдарованих, творчо розвинених громадян. Найбільше цінуються в особистості наявність вмінь самостійно здобувати потрібну інформацію, бачити та виділяти проблеми, шукати шляхи їх розв'язання. Така активність людини є своєрідним внутрішнім генератором, що сприяє становленню креативності. Поведінка набуває ознак оригінальності, незвичності та максимальної продуктивності.

Питання креативності та її розвитку у дітей 5 -7 років постало у зв'язку з необхідністю виховання обдарованих, ініціативних та надзвичайно активних осіб, здатних до максимальної активності у творчій діяльності. Нині такі властивості найбільше цінуються суспільством і саме на них є соціальний заказ. Саме тут у цьому віці вони актуалізуються і є основою для подальшого їх вдосконалення. На важливість виховання креативності вказується у БКДО. Водночас відбувається пошук оптимальних шляхів її розвитку.

Такі питання завжди домінують у дослідників. Зокрема у вітчизняній науці вони тісно пов'язані з вивченням здібностей. Так, передували праці Б. Теплова, який під ними розумів складне, особистісне, багатокomпонентне, але цілісне утворення. Ідеї вченого знайшли своє втілення у працях його послідовників, зокрема В. Дружиніна, В. Зінченко, К. Платонова та ін. У зарубіжній науковій думці авторитетними вважаються погляди Л. Терстоуна, Дж. Гілфорда, Е. Торренса, Дж. Рензулі та ін. на проблему креативності.

На сьогодні акцент досліджень змінився і більш пріоритетним є напрям вивчення креативних можливостей, як основ духовного зростання особистості. У цьому контексті визначені пріоритетні напрямки досліджень Б. Ананьєва, Л. Виготського, Ю. Карпова, Б. Кедрова, О. Леонтьєва, Г. Костюка, Г. Уїткіна, С. Рубінштейна, Я. Пономарьова та ін.

Основні напрямки наукового вивчення творчих здібностей у дітей 5 -7 років було розпочато у дослідженнях О. Запорожця, Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтєва та ін., а нині продовжуються О. Савенковим, І. Білою, М. Подд'яковим, Н. Хазратовою, О. Музикою та ін. Науковці підкреслюють, що основними ознаками креативності дошкільників є рухливість, гнучкість мислення, швидка орієнтація у нових умовах, а тому завдання їх розвитку – це одне з найбільш важливих завдань у вихованні підростаючої особистості. Водночас дошкільне дитинство характеризується тотальною здатністю до творчої діяльності.

Проте не всі питання на сьогодні є остаточно з'ясованими. Так, активно продовжується пошук чинників розвитку означеного феномену. На нашу думку одним із них може бути художня діяльність малюків. Основи її вивчення у даному руслі були започатковані у працях Н. Ветлугіної, а нині продовжується у працях Н. Гавриш, О. Шевченко та ін. Однак питання перебуває у стані розробки. Соціальна значущість проблеми та необхідність подальшого наукового аналізу проблеми сприяли обранню тематики магістерської роботи: *«Розвиток креативності дітей дошкільного віку у художній діяльності»*.

Мета дослідження: здійснити теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку педагогічних умов розвитку креативності дітей 5-7 років у художній діяльності.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сучасний стан вивчення наукою питання креативності у 5-7річних дітей.
2. Визначити основні ознаки художньої діяльності та можливості впливу на дитячу креативність.
3. Емпірично дослідити розвиненість даної властивості у дітей 5-7 року життя та визначити рівні її сформованості.
4. Створити й експериментально перевірити систему роботи з розвитку креативності дітей 5-7 років засобами художньої діяльності.

Об'єкт дослідження: розвиток креативності 5-7- річних дітей.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку у художній діяльності.

Гіпотези дослідження: Ефективність сформованості креативності дітей 5-7 років підвищиться за умов:

- дотримання поліхудожнього підходу в освітньому процесі ЗДО на основі інтеграції мистецтв у контексті розвитку образотворчості;
- створення предметно-розвивального середовища у процесі виховання креативності в образотворчій діяльності;
- використання навчальних занять з нетрадиційними техніками зображувальної діяльності.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація) *емпіричні* (тест Вартеги «Кола», вивчення оригінальності малюнків (О. Савенков), метод експертних оцінок, метод бесіди, вивчення ПРС групової кімнати, аналіз планів роботи вихователів, спостереження, педагогічний експеримент); методи *кількісної та якісної обробки результатів*.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження:

- уточнено основні підходи до розуміння креативності та динаміку її розвитку у дітей 5-7 років життя;
- обґрунтована теоретично та перевірена в процесі експериментальної роботи система роботи з формування креативності дітей 5-7 років у художній діяльності;
- виділено, теоретично обґрунтовано та емпірично перевірено педагогічні умови підвищення ефективності розвитку креативності дітей 5-7 років життя у художній діяльності.

Практичне значення роботи полягає у *практичному вивченні та перевірці* педагогічних умов розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку у художній діяльності; у можливості *використання вихователями* в освітньому процесі розробленої методики з метою вивчення та підвищення

ефективності формування креативності дітей 5-7 року життя засобами художньої діяльності.

Впровадження результатів проведеного дослідження здійснювалося через:

- **участь у:** Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» м. Ніжин, грудень 2019 рік.
- **друк статей:** Дмитрієва Т. О. Проблема креативності особистості та її науковий аналіз // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019 – С. 54 – 58.

Структура роботи: магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 83 сторінок, основного тексту – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Питання креативності особистості та її науковий аналіз.

Так, С. Рубінштейн, зазначав, що «здібності кваліфікують особистість як суб'єкта діяльності; це складна синтетична особливість індивіда, яка визначає її придатність до неї». При цьому основним положенням, яке відстоюється у психологічній науці є теза про їх формування безпосередньо у відповідній активності на основі певних задатків – властивостей нервової системи. Крім того автор приділяв достатньо уваги поняттю спеціальних здібностей людини, під якими він розумів «різноманітні прояви, сторони її унікальної здатності засвоєння досягнень людської культури та її подальшого розвитку» [49, с 538].

У подальшому питання розроблялася Б. Тепловим, який підкреслював їх індивідуальний характер та вказував на їх універсальний характер, своєрідне підґрунтя здійснення предметної й духовної діяльності. Тобто саме від цих властивостей залежить успішність засвоєння досвіду. Водночас феномен здібностей не включає в себе його елементи чи їх суму. У дослідженні науковця та його учнів значна увага приділялася виявленню й вивченню різних видів спеціальних здібностей: музичних, літературних, математичних, художніх та ін. Крім того, автор, досліджуючи здібності, прагнув виділяти їх структуру. Він вважав, що кожна спеціальна формується на основі загальних і при цьому має такі взаємопов'язані компоненти: провідні властивості; опірні властивості; властивості, які складають тло. Як бачимо, значну роль у її формуванні відіграють загальні здібності, які у ототожнюють із пізнавальними.

О. Степанов, підкреслює, що вони визначають не одну сферу психічної активності, а декілька її форм. До них він відносить загальний інтелект, а також здатність до творчості (креативність) [48, с 142]. Б. Айсмонтас також

наголошує, що здібності є індивідуальними властивостями особистості, які забезпечують відносну легкість і продуктивність в оперуванні знаннями та їх використання у різних формах людської активності. Водночас дослідник виділяє окремий пласт цього явища – психологію творчості, розширюючи напрями його наукового аналізу (закономірності цього процесу, психологічні механізми, сутність умови й особливості становлення креативності (творчого потенціалу) [1, с 276]. Власне структура пізнавальних (загальних) здібностей є предметом дискусій багатьох наукових концепцій у вітчизняній психології. Однак можна із впевненістю сказати, що креативність, у такому розумінні, є однією із складових структури пізнавальних здібностей.

Відповідно креативність як феномен відносять до сфери людської творчості. З одного боку вона трактується як універсальне її підґрунтя (здатність), а з іншого боку вказує на її рівень. Саме тому цю властивість часто ототожнюють з обдарованістю. Останню розуміють у кількох значеннях в залежності від розуміння її сутності. Зокрема у найбільш поширеному розумінні її відносять до своєрідної сукупності здібностей окремого індивіда. Відповідно до іншого погляду – це явище, властивість особистості, що включає у себе весь спектр загальних здібностей. Не менш цікавим є її віднесеність до розумового потенціалу індивідуума. Також дуже часто обдарованість тлумачать як певний набір задатків, властивостей нервової системи у структурі спадковості. Відповідно до останнього напрямку вона визначає рівень талановитості конкретного індивіда [66, с.247].

К. Дементьева визначає основні напрямки у визначенні обдарованості у вітчизняній і зарубіжній психології. Вона відмітила, що у більшості випадків: а) це явище ототожнювали з великою мірою розвитку процесів пізнавальної сфери людини, насичуючи її мотиваційними компонентами й вольовими ознаками індивіда; б) вивчали у контексті діагностики інтелекту, пізнавальних здібностей; в) розглядали як можливість для здійснення розмежування між окремими задатками, здібностями; г) вбачали серед основних характеристик потенційних творчих характеристик людини.

Так, Т. Титаренко також аналізує креативність у площині обдарованості. Вона підкреслює її зв'язок зі всіма системами особистості, оскільки лише в цьому випадку поєднуються у єдине ціле сукупність творчих властивостей людини. До них вона відносить незалежність у поглядах, здатність до самостійного пошуку, особистісний потенціал, талант, працездатність, активне ставлення до світу.

О. Матюшкін також пропонує вивчати її у контексті означеної проблеми. Він виділяє особливий її вид – творчу. На його думку, до неї входять: мотивація пошуку; активність спрямовану на експериментування (відкриття незвичного, нового) демонстрація нових, неординарних способів розв'язання; планування й прогнозування; здібності до створення якісних продуктів, що можуть виконувати роль еталонів різних форм свідомості [62, с.77].

Е. Кульчицька, українська дослідниця, наголошує на високих показниках суб'єктивної властивості: талановитість і геніальність. Названі ознаки, на її думку, характеризують риси особистості, набутих упродовж життя. Їх перелік не є сталим. Зокрема до них відносять наполегливість, сукупність вольових якостей (сила волі), знання багатьох мов, любов до читання, прагнення до свободи, негативне реагування на обмеження доступу до інформації, повага до дітей, визнання їх самостійності.

Як бачимо, психологічне явище визначає широкий діапазон показників, які стосуються процесу мислення, чи властивостей особистості. В. Моляко – визнаний авторитет у царині творчості наголошує на ряді ознак креативності. Відповідно до його поглядів вона належить до творчого потенціалу. Її сутність він визначає через відповідні: практичні вміння (комбінувати, здійснювати пошук аналогів, відтворювати, проводити реконструкцію); тягу до змін, економічно виважених рішень, раціональне використання засобів, часу [63, с. 222]. Помічаємо, авторське віднесення феномену до процесу творчості. У цьому ключі ним же пропонується такий перелік у структурі досліджуваного явища: переважання мотивів, інтересів, захопленість відповідною активністю, спрямованість на результат, успішну діяльність (сила волі), задоволеність

результатом і процесом, усвідомлення сутності проблеми (ситуації), несвідомий характер її розв'язання, інтелектуальні стратегії, швидкість у пошуку варіантів рішення, кмітливість. Отже, це своєрідний сплав ознак, до яких відносять навички здійснення діяльності та риси характеру.

Отже, цей перелік постійно оновлюється, оскільки напряму залежить від соціуму, його схвалення конкретної талановитої людини. Так, Дж. Фултон відмічає неймовірну швидкість поширення у нинішніх умовах інформації. Саме ця категорія, на думку дослідниці, сприяє швидкому визнанню з боку людства досягнень та внесків у світову культуру теперішніх митців, громадських діячів, музикантів, спортсменів. Серед значущих у цьому плані якостей вона пропонує: зосередженість, цілеспрямованість, харизму, самостійність, захопленість, дар передбачення, самовпевненість, самоповага, ентузіазм, одержимість, концептуальне мислення, залежність від колективу.

В. Дружинін, аналізуючи зарубіжні концепції творчості, виділяє декілька підходів до визначення сутності креативності: згідно першого аналізується здобутий результат за його якістю, кількістю та затребуваністю; у відповідності з другим, вона полягає у неординарному мисленні, його варіативності; третій напрям визначає її як унікальну властивість, важливу якість людини, рису характеру; останній напрямок відносить її до царини психічних процесів, особливо наголошуючи на ролі у ньому мислення [67, с. 171].

У власній концепції дослідник, використовуючи когнітивну парадигму роботи психіки, пов'язує креативність (загальна творча здатність) у структурі інтелекту із здатністю до перетворення знань, що передбачає уяву, фантазію, виникнення і формулювання гіпотез. Також він відмічає, що їй (креативності) відповідає специфічна мотивація і специфічна форма активності: мотивація само актуалізації (за А. Маслоу) та творча активність [17, с. 15].

О. Кинякіна пропонує розглядати цей феномен як оди із видів інтелекту: творчий. Він, на її думку, визначає здатність до вироблення нових, неординарних ідей, отримання значущих результатів, оригінальних шляхів набуття досвіду, розв'язання завдань. В цілому він справляє значний вплив на

виконання багатьох видів діяльності й є однією із важливих, найбільш необхідних ознак сучасної людини.

Е. Фромм розглядає креативність у контексті можливостей особистості до розуміння: «це здатність дивуватися та пізнавати, вміння приймати рішення у ситуаціях невизначеності; це спрямованість на пошук нового й здійснення глибокої рефлексії набутого досвіду; це природня активність, яка проявляється у всіх без винятку сферах життєдіяльності людини» [57, с 215].

К. Арос ототожнює феномен з процесуальними ознаками, зазначаючи їх належність до мислення генія. Зокрема він виділяє ряд стадій творчого процесу: занурення у проблему, стан несвідомого аналізу задачі, обдумування способів її вирішення (інкубаційний період), візуалізація (представлення у образній формі рішення), активна робота над вдосконаленням отриманого продукту. Автор наголошує: за цими ознаками талановитими можна вважати представників мистецтва, науки.

Дж. Гілфорд, вказував на підґрунтя цього явища, пов'язуючи зі стереотипним мисленням. Дослідник використовував при цьому поняття дивергентності-конвергентності. Такі властивості людини визначають пошук альтернативних шляхів та надання переваги одному з них. Вони не існують один без одного. Водночас, у власних дослідженнях він виявив перелік показників, які вказують на ознаки цього феномену: швидкість думки та її гнучкість, оригінальність, допитливість, здатність до розробки гіпотез, незалежність реакції від стимулу, фантастичність. Водночас, як зазначає А. Палій [58, с. 245], П. Джексон разом з С. Мессик, навпаки пропонують у якості параметрів розглядати характеристики результату (продукту) творчості. До них вони відносили: оригінальність (статистична рідкість), осмисленість (рідкісний спосіб використання продукту), трансформація (ступінь перетворення вихідного матеріалу на основі подолання конвенціональних обмежень), об'єднання (утворення єдності і зв'язності елементів досвіду, що допомагає виразити нову ідею в концентрованій формі).

Е. Торенс розробив тести на візуальне творче мислення, які по суті є невербальними і призначені для діагностики таких параметрів мислення як швидкість, точність, уявлення й оригінальність у дітей у віці від 5 років і старше. У тестах, розроблених автором, використані моделі творчих процесів. Вони вказують на спонтанну складність у різних сферах діяльності: словесній, зображувальній, звуковій та рухливій. Найбільшого визнання дістали тести невербальної креативності, оскільки під час роботи з ними не потрібно враховувати культурологічний аспект. У них використовується аналіз образних асоціацій досліджуваних.

Таким чином, означений феномен розглядається наукою кількох точок зору. Зокрема як одну із важливих складових загального інтелекту, які носять пізнавальний характер. З іншого боку, творчі здібності розглядають як складові творчого потенціалу або творчої обдарованості особистості. У цьому випадку вони охоплюють особистість в цілому й відносяться до різних сфер: мотиваційної, пізнавальної, діяльнісної й афективної, а також знаходять своє відображення у якостях особистості. При цьому вони характеризують особистість як творчого суб'єкта й творчу активність, діяльність людини. Про наявність творчих здібностей, про міру їх прояву у діяльності свідчать показники у створених продуктах або особливості діяльності, які, переважно, розробляються під кожен конкретну теорію.

1.2. Розвиток креативності дітей 5 - 7 років як актуальна проблема дошкільної освіти. Дослідження Б. Ананьєва, Л. Виготського, С. Гончаренко, І. Іщенко, О. Ковальов, Г. Костюка, С. Кулачківської, В. Крутецького, О. Леонтєва, М. Лейтеса, О. Матюшкіна, В. Моляко, Л. Момот, Я. Пономарьова, Б. Теплова, С. Рубінштейна, В. Шадрікова, В. Ямницького, Дж. Гілфорда, Д. Рензулі, К. Роджерса, Е. Торенса та ін. дозволяють визначити необхідність і можливість розвитку творчих здібностей у дітей, починаючи вже з дошкільного віку.

Сучасна дитина дошкільного віку досить суттєво відрізняється від дітей минулого століття. Зокрема в дитячих садочках стало зустрічатися таке явище, як відсутність так званих дітей із середнім рівнем розвитку. Зазвичай діти в групі поділяються на успішних і неуспішних, на таких, що засвоюють і не засвоюють освітню програму розвитку і виховання [35].

Так, особистісний та розумовий розвиток дітей безпосередньо пов'язаний із героями, які є для них кумирами на яких вони рівняються. Однак нинішні герої книжок, мультфільмів в сучасному соціокультурному просторі різко відрізняються від тих красивих, добрих, дбайливих, люблячих, що цінують дружбу, неагресивних персонажів, на яких зросли батьки нинішніх дошкільнят, їх бабусі й дідусі. Найбільш часто героями для дітей дошкільного віку стають персонажі західних мультфільмів з супер-здібностями, які далеко не завжди є носіями духовних цінностей [30].

Сучасні діти дошкільного віку відрізняються підвищеною активністю, їм важко всидіти на одному місці. Проте у сучасних дітей різко знижена фантазія, творча активність. Діти спрямовані на отримання швидкого і готового результату, натискаючи лише на одну кнопку. Водночас діти легко оволодівають сучасними електронними пристроями, технічно «грамотні»: швидко і легко справляються з телевізором, електронними пристроями та комп'ютерними іграми, але мають конструктивні здібності абсолютно ідентичні як і в своїх ровесників із минулого століття (будують із конструктора так само, як їхні однолітки минулих років, ні в чому їх не випереджаючи) [12].

Також для сучасного дошкільника, особливо міського жителя, характерним є відмежування від природи. Для дітей природа – незвідане чуже середовище. Більше вільного часу дошкільники проводять у власних квартирах, натомість дітей минулого століття дуже «важко» було заманути додому. Для них існувало поняття спільне дворове заняття: гра, спілкування із ровениками. Зникло спонтанне дитяче «дворове» товариство: діти тепер рідше вільно грають і спілкуються з однолітками. Ігрова культура дитинства, якою так пишалися діти у минулому столітті, як основна умова розвитку особистості дитини у наш час спотворена [11].

Достатньо актуальним є тезис про збереження сюжетно-рольової гри дітей дошкільного віку як провідної діяльності сучасної дитини старшого дошкільного віку. Експериментальні дослідження сюжетно-рольової гри у дошкільників 6-7 років показали, що найвищого рівня розвитку (за Д. Б. Ельконіним) гра не досягає. Відповідно, не виникають та не формуються на належному рівні шкільна мотивація, узагальнення, вміння планувати, будувати свої взаємини з однолітками. Як результат – зниження показників готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в початковій школі [39].

Серед тих факторів, що впливають на психічні й особистісні зміни сучасної дитини, Д. І. Фельдштейн називає орієнтацію суспільства, і відповідно, дітей на споживання, маргіналізацію, зростання відхилень у поведінці, обмеження дитячої самостійності батьками. Як результат – поява захворювань, які лікуються антидепресантами, підвищення рівня тривожності і агресивності, зниження контролю поведінки та розвиток залежності від різного роду ліків, дій. Значно збільшилася кількість дітей, які не хочуть стати дорослими. Цей факт пояснюється тим, що почастишали випадки «наслідування родинних невдач»: діти переживають батьківські проблеми у сімейній і професійній сферах, які стали доповненням побуту для сучасної дитини [17].

Так, Д. І. Фельдштейн наголошує на найбільш значущих змінах, які властиві сучасним дітям: різке зниження когнітивного розвитку дітей старшого

дошкільного віку; зростання емоційного дискомфорту та зниження бажання активно діяти; втрата дитиною сюжетно-рольової гри і, як наслідок, зниження довільності і мотиваційно-потребової сфери дошкільника; зниження допитливості і уяви у дошкільнят, нерозвиненість внутрішнього плану дій; недостатня сформованість дрібної моторики пальців рук а, отже, і недорозвиненість графічних навичок у дітей дошкільного віку, що в свою чергу призводить до недорозвиненості відповідних мозкових структур, в тому числі тих, які відповідають за довільність дій та поведінки; зростання залежності дитини від екрану комп'ютера чи телевізора; обмеженість спілкування з однолітками, поява почуття самотності, розгубленості, зневіри в себе; збільшення кількості дітей з емоційними проблемами; зниження вибірковості уваги і оцінки інформації, зменшення обсягу робочої пам'яті у підлітків; малорухливий спосіб життя та зниження м'язової сили; зростання кожні 10 років на 10-15% основних форм психічних захворювань; зростання числа дітей з обмеженими можливостями здоров'я; збільшення чисельності обдарованих дітей; поява дітей-індиго, які характеризуються супер-здібностями [40].

Отже, сучасний дошкільник досить суперечливий. При цьому поляризація проявів індивідуальних відмінностей розвитку наразі стають все більш виразними. Основна проблема сучасного дошкільника - це те, що культурне середовище, в якому він розвивається, вимагає задіяння та експлуатації величезного потенціалу його пам'яті, що відбувається на шкоду необхідного в цьому віці особистісному становленню, заснованому на любові, душевній любові та поваги до його особистості. Як наслідок, страждає розвиток самостійності та ініціативності дошкільника, а також становлення довільності, творчих потенціалів, уяви і фантазії.

Ось чому основним завданням виховання дошкільнят сьогодні стає збереження (і / або відродження) умов, в яких дитина грає з однолітками, співпрацює з іншими дітьми в рішенні різноманітних пізнавальних завдань, проявляє пізнавальну ініціативу, задовольняє власну цікавість, розвиває власну уяву і творчі здібності. Де він експериментує, фантазує, обговорює, вчиться

вибудувати відносини з людьми, співпереживати і знаходити своє місце в колективі, де сам відчуває турботу про себе і намагається піклуватися про інших людей [27].

Сьогодні важливо забезпечити кожній дитині увагу і турботу про її психічний та фізичний стан здоров'я і для цього спільними зусиллями дитячого садка і сім'ї важливо сформувати у дітей почуття емоційного благополуччя і психологічного комфорту, щоб вони змогли радісно і повноцінно прожити самий, мабуть, важкий і відповідальний період своєї життя – дитинство, адже саме «Тут і тепер» закладаються основи особистісного становлення Людини майбутнього. І якщо ми, дорослі, не усвідомлюємо цього, нам нема на що розраховувати в майбутньому.

Креативність у дітей 5 - 7 років досліджується у контексті потенційних можливостей віку. Зокрема відмічають їх спонтанну активність, прискорений темп розвитку мовлення, опанування образним мисленням, продуктивною уявою [26 с. 37]. Саме ці особливості, їх органічне поєднання у структурі особистості малюка стають природною основою феномену.

У цей період розвитку досліджуваний феномен ототожнюють з обдарованістю дитини 5 - 7 року життя. До основних її складових відносять: підвищену чутливість, надмірну енергійність, прагнення швидко досягти результату, мала тривалість зосередженості уваги, потребує спілкування зі стійкими в емоційному плані дорослими, бунтує чи взагалі не визнає авторитету, вимагає поваги до себе, не здатен до емоційної стабільності, прагне самостійно обирати для себе заняття, набуваючи досвіду емпіричним способом, толерантний та емоційно чутливий до навколишніх людей, непосидючий (коли не захоплений власною справою) [64, с. 44 - 45].

У БКДО ця властивість дитини 6 -7 років визначається як одна із базових ознак, значущість якої незаперечна [2]. У альтернативних програмах дошкільної освіти по різному її тлумачать пропонують своєрідні шляхи вдосконалення. Так, підкреслюється здатність виконувати творчі завдання, наявність інтересу до логічних ігор, зокрема шахів, пропонує різні варіанти

виконання ходів, прагне до перенесення окремих дій до іншої ситуації [47, с. 380]. У іншому документі наголошується на креативному розвитку у конструктивній та театралізованій видах активності малюків 5 - 6 року життя. Підкреслюються важливість таких навичок поведінки: творчі дії зі створення різного роду конструкцій (за малюнком, чи схемою, за кольоровим спектром), може використовувати для гри побудовані будівлі, розуміє послідовність їх створення, здатен до створення різного роду виробів самостійно чи разом з дорослим, має всі передумови до втілення особистого задуму у проект. Під час театралізації вміє організовувати різні її види, активно приймає в ній участь, розуміє поведінку персонажів, здатен втілити їх образи на сцені у спільній діяльності з однолітками, користуючись при цьому певними виражальними засобами театру; фантазує, характеризується розвиненою продуктивною уявою, пропонує ідеї, вимагаючи їх втілення [70, с. 236 - 239].

Таким чином, сучасний дошкільник характеризується низьким рівнем активності, та обмежений у спілкуванні з ровесниками. Для сучасних дітей є характерним зниження творчої активності, фантазії, а також обмеженість у ігровій діяльності. У креативному розвитку значно відстає від своїх ровесників із минулого століття, крім того сучасним дітям властивий або високий або низький його рівень розвитку (майже повна відсутність дітей із середнім рівнем розвитку). Обізнаність дітей в сучасних електронних пристроях робить їх залежними від комп'ютерів та телевізорів. Спрямованість дошкільників на споживання, супроводжується зростанням відхилень у соціальній та особистісній поведінці. Також властивим є обмеження дитячої самостійності батьками, що супроводжується втратою досвіду безпосередньої взаємодії із дорослим поколінням. Водночас, серед сучасних дітей різко зросла кількість обдарованих дітей, а також з'явилися у суспільстві діти-індиго, для яких характерні супер-здібності та зміни у психіці. Все це вказує на проблемність та суперечливість особистості сучасного старшого дошкільника.

1.3. Художня діяльність як чинник розвитку креативності 5 - 7-річних дітей. Активність визначає буття людини. Вона має різні форми й види. Однією з них є діяльність. Останню розуміють як спосіб взаємодії з дійсністю й розрізняють предметну та ідеальну. У вітчизняній науці це фундаментальна категорія. Вона підкреслює можливості індивіда впливати на навколишній світ, перетворювати його і, водночас, змінюватися самому [57, с. 146]. Її розрізняють за різними ознаками.

Так у мистецтві виділяють різні види діяльності, зокрема художню. Вона спрямована на задоволення естетичних потреб людини, має творчий характер. Її розуміють як практичну та духовну активність, що передбачає отримання особистістю насолоди від такої соціальної поведінки [60, с. 75]. Дуже часто до неї використовують інші назви: художньо-естетична, художньо-творча, мистецька, естетична. Проте всі ці визначення об'єднує образна сутність цього явища та віднесеність до мистецтва.

Стосовно дітей 5 - 7 років – це діяльність, зорієнтована на виховання креативності дошкільників засобами мистецтва. [54]. У науковому вжитку існує кілька термінів, що характеризують її в цей час: зображувальна діяльність, продуктивна діяльність, художня діяльність, естетична діяльність. Ці терміни об'єднує результат: створення певного неординарного продукту: рисунка, аплікації, виробу з пластиліну, слухання чи виконання музичного твору. Найбільш вживаним поняттям є «художня діяльність». Саме вона дозволяє малюкам втілити в образах власні емоційні переживання про навколишній світ, виразити своє ставлення до нього.

В цілому до її складу входять кілька окремих видів. Окрім образотворчої й музичної, до неї відносяться художньо-мовленнева й театралізована. Водночас, названі види поділяються на більш часкові. Так, музична передбачає слухання музичного твору, спів, гра на інструменті (виконавська), спів, танок, ігри, хоровод. Зображувальна – малювання, розглядання картин, ілюстрацій, малюнків, ліплення. Також вона включає художнє конструювання й аплікацію. Мовленнева передбачає читання та слухання прозових і віршованих творів

дитячої літератури й фольклору (вірші, казки, оповідання, казки, легенди, колискові тощо) [55, с. 191].

Її джерело – мистецтво. Будь-якому його виду властива образотворча сутність. Вона полягає у створенні митцем художнього образу – специфічної форми відображення дійсності та форми вираження думок та почуттів митця. Образ, відтворений у творі – результат художнього мислення – окремої форми інтелектуальної активності людини. Вона орієнтована на створення або сприймання мистецьких творінь, у взаємозв'язку з творчою уявою, пам'яттю та мовою. Всі ці компоненти у поєднанні з креативністю, можливостями її здійснення є психологічним підґрунтям. У період життя з 3 - 6 років названі компоненти доповнюють наочно-образне мислення та цілісність сприймання. У своїй сукупності це забезпечує дошкільнику і мистецьку «образність мислення» дитини і можливість створити твір, реалізувати себе у мистецтві [38].

Л. Виготський пов'язує таку поведінку з внутрішніми психічними процесами та здатністю головного мозку комбінувати інформацію, перевтілювати її у щось якісно нове. У цьому моменті виявляється спрямованість на майбутнє, ідеалізація, прогнозування. Такі вчинки науковець пов'язує з продуктивною уявою або, за словами науковця, фантазією. Саме цей феномен визначає творчий характер людського існування, передбачає культурну еволюцію людства, робить можливим «художню, наукову і технічну творчість» [12, с. 5].

Отже, така активність людини має відношення до великої культурної спадщини суспільства – форми свідомості. З нею пов'язані всі результати прикладної поведінки й діяльності людей, зокрема твори мистецтва, результати освоєння світу, затрачені на її створення людські можливості й потенції, здібності, а також весь набутий досвід, інтелект, людські стосунки між собою, моральні та естетичні досягнення [58, с. 6]. Все це втілено у різні види культури: високу, народну й масову – все це скарб світового значення. Той пласт життя, який потрібно зрозуміти, опанувати, починаючи з дитинства.

Досліджуване явище по відношенню до розвитку креативності розуміють як засіб і одночасно умову. Для нього властивим є наявність двох частин одного цілого: репродуктивний елемент (малюк має опанувати процеси відтворення) і креативний компонент (розвинути у собі здатність до створення нового, неординарного образу, продукту, результату, способу досягнення якоїсь мети). Воно може бути самостійним з точки зору педагога (у такому разі говорять про самостійну художню діяльність), й організованим явищем [59, с. 167]. Отже, все це вказує на вплив феномену на процеси уяви, творчості, а також домінуючі потреби віку. Він впливає на всю сукупність особистісних властивостей, покладених в основу творчості.

Цікавість малюків до активного освоєння дійсності через художню діяльність виникає у період з 4 до 6 (7) років. Про це свідчить велика кількість дитячих запитань. Вони спрямовані на з'ясування невідомого, незвичного й стимулюють малюків до самостійного процесу творення, проте у повній мірі опанувати всі аспекти такої поведінки у цьому віці неможливо [45, с. 170]. Вони намагаються це зробити з допомогою дорослих. Саме це положення відкриває перед педагогом і батьками можливість цілеспрямованого навчання творчості. Особливо актуальним є це твердження у дошкільному віці, у його другій половині.

Існують різні класифікації естетичної активності щодо дітей 4 - 6(7) року життя. Зокрема образотворча діяльність, як один із видів, поділяється на такі підвиди: ліплення, малювання, аплікація, конструювання. Ліплення – це виготовлення скульптури малих форм з м'якого пластичного матеріалу: глини, пластиліну тощо. Це один із видів мистецтва. До неї відносяться зображення людей і тварин у вигляді статуєток, скульптурних груп і рельєфів [40]. Ліплення – пластична форма зображення [20], а скульптура навпаки [4].

Це дуже розповсюджений вид мистецтва у якому представлені різні жанри, що відображають світ навколо нас. Розвиток дитячої творчості напряму залежить від сформованості навичок роботи з пластиліном, глиною, необхідними інструментами. Під час сприймання виробів, предметів

скульптури малюком 5 - 6 років, від нього потрібно усвідомлення й розуміння образності скульптури прагнення її збагнути, відтворити у власній поведінці.

Процес ліплення неможливий без мислення, оскільки малюкам потрібно передати пропорції виробів. Осмислити їх форму, намітити шляхи їх створення. При цьому малюк оперує наявними у нього знаннями, приходять до певних логічних висновків і поступово переходить до практичних дій [27, с. 202]. найбільш простими у цьому відношенні є фігурки тварин, їх світ є дуже цікавим у віці 5 -7 років. За допомогою них можна знайомити дітей з особливостями тваринного царства, їх будовою, порівнянні їх поведінки з людськими рисами. Також можна з'ясувати для себе засоби виразності, світобачення митця.

Під час декоративно-прикладної діяльності креативність дитини 5 - 6 року життя має змогу розвиватися у різних напрямках: виконанні зарисовок, у обдумуванні та створенні декору на різні поробки, у процесі оздоблення виробу, у навичках і вміннях віднайти спосіб прикрашання фігурки (або приміщення), у здатності перенести декор на іншу виліплену форму, виріб, на зображення різноманітних предметів, у сюжетне ліплення [50, с. 203]. У цьому відношенні показовим є прагнення передати в образній формі поведінку звірів, їх властивості, поводження у звичному середовищі. Також у цьому контексті можна спрямувати увагу малечі на оздоблення їх образів. Все це є можливим для усвідомлення й збагачення уявлень про тваринний світ дітям 5 -7 року життя.

Малювання – графічна і живописна форма зображення [38]. Живопис – ілюзорно-просторове зображення предметів і явищ навколишнього світу на площині за допомогою кольорових матеріалів. Живопис надає можливість відтворювати колоритне багатство навколишньої дійсності, її простір і матеріальність, втілюючи різноманітні уявлення про життя природи, людей і суспільні процеси. В цілому зображальні дії у більшій мірі сприяють розвитку креативності, ніж інші. Адже вони передбачають використання різних матеріалів і технік: паперу, олівців, пензликів, пастелі, туші, кольорової крейди,

акварельних фарб і гуаші, фломастерів, пальчикової фарби тощо. Їх поєднання, змішування дозволяє отримувати неординарні результати, стимулюючи тим самим до вияву креативності, творчої ініціативи [56, с. 3 - 7]. Графіка – один із видів образотворчого мистецтва, де зображення представлено у вигляді малюнка, що нанесений на будь-яку площину за допомогою лінійних форм. Слово графіка походить від грецького слова *γραφο*, що означає писати або малювати. Малюнок, як графічне зображення, є перш за все одним із видів художнього відображення дійсності, що виражається у творчості художника. Аплікація – вид декоративно-прикладного мистецтва. Для дітей – це виготовлення іграшок із різноманітних матеріалів. Вона відкриває широкі можливості для розвитку творчості, фантазії.

Водночас конструювання має багато спільного із іншими видами образотворчості: створюючи будь-яку конструкцію необхідно обдумували мету (задум), створювати ескіз, пропонувати оформлення предмета не лише відношення форми, допоміжних деталей, але і кольору. Завдяки цьому виду активності 5 -7 річні малюки не лише вчаться аналізувати об'ємні форми предметів, що оточують простір навколо нас, узагальнюють відомості про них. Одночасно у них формується самостійність мислення, креативність, виховуються риси особистості, важливі у соціально-моральному плані та в праці. Воно має практичний характер і тісно взаємодії з грою, а тому відноситься до сфери дитячої цікавості, допитливості. Найбільш складною і одночасно такою, що впливає на розвиток креативності є конструювання з паперу – виготовлення об'ємних виробів. Щоб сконструювати такий продукт потрібно мати добре розвинену фантазію, мати навички оцінити й порівняти окремі частини у цілісному образі, сформовану здатність уявити кінцевий результат. Крім всього цього потрібні ще й різного роду технічні навички, зокрема володіння ножицями, склеювати деталі, оперувати з папером тощо [35, с. 3 - 9]. Як бачимо, це один зі складних для дошкільників видів образотворчості. Його вплив на креативність надзвичайно великий. Крім того –

це поле для апробації власних сил, досягнення успіху, вправлення у самостійності та спільній діяльності.

Використання в навчально-виховному процесі музично-ігрової театралізації може стати тим засобом, який прискорить активізує формування необхідних творчих можливостей, креативності. Під час театралізації музичного твору задум у дітей виникає під впливом переживань викликаних цим твором. Театралізація має виконавсько-творчий характер діяльності, під час якої діти роблять елементарні узагальнення, застосовують комплекс художніх засобів в галузі музики, літератури, театралізації, хореографії. Вони привчаються відчувати виражальну, організуючу роль музики, і порушення тісних зв'язків музики і рухів викликає у них незадоволення. Таким чином, музика поглиблює наочно-образну сторону, емоційно забарвлює переживання малечою самої творчості. Музично-ігрова театралізація може проходити в умовах достатнього розвинутого сприймання музики і ритмічних рухів під неї.

Отже, художня діяльність дітей 5 – 7 року життя розглядається як поведінка креативного плану, де малюк проявляє власні здібності, набутий досвід у вигляді уявлень про навколишній світ і за допомогою виражальних засобів передає своє ставлення до явищ дійсності, створюючи художні образи. Підґрунтям її є мистецтво, його спонтанна природа, культурна спрямованість і естетичні функції. Найбільш поширеним видом є зображальна. До неї належить малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання з паперу. Також її доповнюють театралізовані дійства, пов'язані з драматизацією, сприйманням творів театральних актів і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів. Всі вони є специфічними видами дитячої активності, що сприяють розвитку креативності дітей 5 - 6 років.

Висновки до розділу 1.

Креативність розглядаються наукою як суб'єктивна властивість дитини, людини. Вона має відношення до сфери індивідуальності. Відображає наявний і прогностичний рівні особистісного розвитку. Це сукупність здібностей, рис характеру, пізнавальних можливостей, набутого досвіду. Вони визначають особливості взаємодії зі світом, перетворення дійсності, засвоєння людської культури. Вона дозволяє дитині виявляти інтелектуальну ініціативу, створювати будь-що нове, оригінальне, а також реконструювати існуючі вже явища. Вона тісно пов'язана з мотивацією особистості, її спрямованістю на конкретний результат, дивергентним і конвергентним мисленням, процесами творчої уяви, цікавістю.

Розвиток креативності активно відбувається у період 5 -6 років, оскільки у цьому тут з'являються сприятливі умови для проявів творчого мислення, закладаються основи рис характеру, активно розвиваються процеси уяви, виникають нові мотиви діяльності. Питання креативності має декілька аспектів: створення належних умов для цілеспрямованої освітньої діяльності; основні напрямки й завдання розвитку мислення, уяви й пізнавальних інтересів, методи і прийоми діагностики й навчання; використання певного продуктивного виду дитячої діяльності.

Одним із найбільш ефективних видів дитячої діяльності, на нашу думку є художньої діяльність. Це унікальна за змістом поведінка малюка креативного плану, де він проявляє власні здібності, набутий досвід у вигляді уявлень про навколишній світ і за допомогою виражальних засобів передає своє ставлення до явищ дійсності, створюючи художні образи. Підґрунтям такої дитячої активності є мистецтво, його спонтанна природа, культурна спрямованість і естетичні функції. Найбільш поширеним видом таких практичних дій підростаючої особистості є зображальна. До неї належить малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання з паперу. Всі вони спрямовані на творчий розвиток, формування самостійності, задоволення естетичних потреб малечі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Методика та процедура дослідження креативності дітей 5-7 років та рівня її розвитку у художній діяльності. З метою експериментального вивчення досліджуваного явища у дітей 5 -7 року життя та рівня його розвитку у контексті образотворчого мистецтва та художньої діяльності як одного із основних засобів формування означеної властивості малюків нами було проведено констатувальний експеримент. Його завданнями стали наступні положення:

1. Наповнення операційними процедурами методики констатувальної частини дослідження щодо вивчення творчого феномену дітей 5 -7 років в умовах зображувальної діяльності як найбільш поширеного виду художньої.
2. Уточнити показники й критерії креативності малюків 5 -7 року життя віку та визначити рівень її розвитку.
3. Виявити в умовах ЗДО умови організації зображувальної діяльності у вихованців старшої групи.
4. З'ясувати можливості впливу художньої активності на досліджувану властивість учасників експерименту.

Окреслені дослідницькі завдання вимагали відповідності логіки та *етапів* емпіричного дослідження, яке представлено трьома етапами. Так, *перший етап* – *підготовчий* на якому нами було здійснено пошук конкретних операційних складових комплексної методики вивчення творчих здібностей, яка складалася з таких емпіричних методів: тест Вартеги «Кола» (Є. Ільїн, 2009), «Вивчення оригінальності малюнків» (О.Савенков, 2010), процедура експертних оцінок, метод бесіди, вивчення предметно-розвивального середовища (ПРС) групової кімнати, методи кількісної й якісної обробки результатів. Розглянемо детально вказані діагностичні компоненти та їх особливості в контексті вивчення креативності дітей 5 -7 року життя, основних характеристик і умов організації

зображувальної діяльності у практичній поведінці вихователів. Обираючи їх для вивчення означеної властивості в учасників експерименту, ми виходили з того, що у структурі феномену опірним компонентом є продуктивна уява, яка визначає здатність до виникнення художнього графічного образу в малюків, що пояснює наявність тесту Вартеги та інструментарію з вивчення оригінальності малюнків.

Так, тест «Кола» призначений для вивчення креативності за параметрами оригінальність, гнучкість, мобільність. Зокрема дитині 5 -7 років представляється аркуш паперу з зображеними на ньому колами відповідного розміру. Просять уважно вислухати пояснення, усвідомити алгоритм дій і слідувати йому під час виконання завдання. Після того, коли дитина прийняла план дій, усвідомила його виконання наголошується на необхідності розпочинати та закінчувати роботу за сигналом дорослого. Сутність завдання полягала у домальовуванні стимульного матеріалу для створення завершених образів незвичного плану.

На виконання завдання дитині надається 5 хвилин. Здійснюють *оброблення результатів, визначаючи креативність за параметрами незвичності, новизни, гнучкості, мобільності* під час виконання й отримання результату. Вони з'ясовуються за наявністю на аркуші нових, незвичних зображень предметів (явищ) у доповненні стимульного поля. образи, характерними для цього тесту наступні (яблуко, м'яч, сонце, людське обличчя, зайчика голова, тарілочка, колесо, кулька, квітка, або подібні елементи.). За них малюкам надається 0 б. Новими, незвичними є образи, створювані дітьми не дуже часто(кнопка дзвінка, торт, гудзик, їжачок, Колобок, смайлик, планета, дзеркальце, шайба, вишня та подібні їм). У такому разі дитині приписується 1б. коли образ складається з кількох напівелементів (2 більше), то за кожне з таких зображень приписується ще по 1б. Гнучкість передбачає розмаїття образів, втілених малюком композицій. Також аналізуються узагальнені поняття, використання яких може уточнювати складність зображеного явища. Зокрема це можуть бути такі категорії як людина, фрукти та овочі, тварини, рослини,

посуд тощо. Одна група оцінюється 1б. й може означати один чи кілька предметів чи явищ. При оцінюванні категорій враховуються абсолютно всі втілені на аркуші образи, не лише незвичні. Мобільність, тобто продуктивність образотворчості вихованців старшої групи, оцінюють за наданим часом 5хв. виконати значний обсяг роботи. Беруться до увагу кількість стимулів, використаних учасником для створення художніх образів. За кожне із яких присвоюється 1б. **Інтерпретація результатів:** *низький рівень* (неординарність 0-2 бали, гнучкість 1-2 бали, мобільність 0-9 балів); *середній рівень* (неординарність 2-6 балів, гнучкість 3-4 бали, мобільність 10-13 балів); *високий рівень* (неординарність 7б. і більше, гнучкість 5б. більше, мобільність 14 б. і більше).

Наступний метод дослідження – *методика вивчення оригінальності малюнків*. *Процедура проведення:* дитині пропонується 10 карток. У якості стимулів на них представлені намальовані геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, або більш складні – силует стовбура з гілкою, хмаринки, крапельки тощо.). Перед проведенням діагностичної процедури дітям надається інструкція: «Перед тобою різні заготовки малюнків, побудь чарівником і перетвори намальовану фігурку на будь-яке цікаве зображення: домальовувати можна все що хочеш, але головне – красиво і не так як у всіх». *Обробка малюнків.* Час виконання завдання не фіксується. Незвичні образи (повторюються в 1% дітей групи) оцінюються в 1 б. Недостатньо нові, зображення (є характерними у 2,5%), їм присвоюється 0,5 б. Повна відсутність неординарності (характерні понад 5% досліджуваних) - 0б. Коли дитина зобразила від 7 до 10 оригінальних образів – це високий рівень креативності. Якщо намалювала 5-6 оригінальних зображень – це середній рівень, а коли 4 і менше зображень – це відповідає низькому рівню.

Також можна обрахувати показник оригінальності, знайшовши суму набраних дитиною балів: 6-10 балів – високий рівень оригінальності мислення, 4-5 балів – середній рівень оригінальності мислення, 3 та менше балів – низький рівень оригінальності мислення.

Метод отримання узагальненої інформації шляхом оцінювання творчих здібностей особистості незалежними експертами – *експертне оцінювання*. Воно здійснюється за такими параметрами поведінки дітей 5 -7 років: любить складні інтелектуальні ігри (шахи, шашки тощо); ставить дорослим багато складних і оригінальних запитань; має значний запас слів і високий рівень міркувань; знає спеціальні терміни; цікавиться різноманітною інформацією; рано навчилася читати, самостійно прагне до цього; читає багато книжок; любить розмовляти зі старшими дітьми й дорослими; завжди долучається до бесід про Всесвіт, дає свою оцінку явищам природи; неуважна, але здатна до цікавих узагальнень та висновків; має друзів, старших за себе; самостійно шукає відповіді на незрозумілі питання; уникає рухів, не любить прибирати, мити; цінує добрий жарт і сама має почуття гумору; прагне брати участь у розв'язанні складних проблем, робити висновки; має багату уяву, шукає нестандартні шляхи розв'язання проблеми; кмітлива, впевнена у собі і своїх знаннях; прагне відокремлення від однолітків, уникає спілкування і полюбляє бути на самоті; розуміє подвійний смисл розмови, підтекст, інтонації; прагне до лідерства [психодіагн].

Обробка результатів здійснюється за наданими балами: декіль людей виставляють бали (від 0 до 5) за всіма показниками; результати додаються, визначається загальний бал. Найвищі результати – від 200 до 300 балів; середні – від 100 до 200; низькі – від 0 до 100 балів.

Отже креативність дитини 5 -7 року життя будемо вивчати за критеріями: *загальна розумова здатність*, показником якої є інтерес до інтелектуальної діяльності; *здатність до графічного втілення образів предметів*, показниками якої є неординарність, гнучкість та мобільність; оригінальність мислення, з показником оригінальність малюнку. Високий рівень її рівень – 5 високих показників, три показники високого рівня на фоні середніх показників – середній рівень означеної властивості, один високий показник, а решта середні чи низькі – низький рівень ознаки.

Наступна частина методики спрямована на вивчення ставлення дорослих до проблеми розвитку досліджуваного феномену у зображувальній діяльності, як найбільш поширеного виду художньої. Бесіда із вихователями спрямована на виявлення професійних знань вихователів про сутність зображувальної діяльності дітей, особливостей її організації, планування та методика керівництва нею у вихованців старшої групи ЗДО.

Наступний елемент – вивчення у структурі предметно-розвивального середовища (ПРС) групової кімнати, де об'єктом вивчення став **куточок образотворчості** (матеріали для малювання – фарби, пензлики, олівці, папір, кольорові крейдочки, фломастери тощо); трафарети; штампи; шаблони-зразки декоративних розписів; репродукції картин; ілюстрації із зображеннями дерев, тварин, птахів, людей; кольоровий папір; природний матеріал (гербарій (засушені рослини), зібрані, випарена солома тощо (матеріал за технологією обробки), зерно, яєчна шкаралупа, шишки, жолуді); глина, пластилін; розмальовки; матеріал для ручної праці (ножиці, клей, папір, тканина, нитки, голка, ніж для паперу, шило) для виготовлення декорацій, масок, фонотека казок і оповідань).

Для виконання цього завдання нами розроблена спеціальна «Карта вивчення куточку образотворчості групової кімнати ЗДО», де потрібно вписати структурні елементи кімнати та відмітити наявність у них предметів, визначених вимогами для дітей старшого дошкільного віку (див. додаток). Наявність у предметно-розвивальному середовищі 1/3 елементів від необхідності – низький рівень його наповненості, 2/3 – середній рівень наповненості, повний набір предметів – високий рівень наповненості куточку.

Методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження у нашій методиці виконують узагальнюючу функцію, оскільки спрямовані на співвіднесення отриманих даних за різними методами і формулювання висновків констатувальної частини дослідження особливостей виховання 5 -7 років засобами образотворчості. Зокрема ми користувалися статистичним методом обрахунку відсотків, а також порівнювали отримані нами висновки з

існуючими теоретичними відомостями (якісний аналіз). Отже, методика спрямована на вивчення креативності дітей 5 -7 року життя засобами художньої діяльності.

Другий етап – емпіричне дослідження. Наше дослідження проводилося в Чернігівській області у м. Ніжин у закладі дошкільної освіти № 17. Вибірка досліджуваних становила: 32 осіб – діти 5 -7 років, які відвідують у ЗДО старшу групу; 9 вихователів, працюючих у експериментальній дошкільній установі на старших групах. Загальна чисельність вибірки становить 73 осіб дітей та дорослих.

Третій етап – обробка та аналіз результатів дослідження. Отримані результати вивчення креативності дітей 5 -7 років і характеристик художньої діяльності у якості чинника її формування нами було розглянуто у такій послідовності: розвиток означеної здатності вихованців старшої групи дошкільного закладу, потім вивчення характеристик образотворчості.

Таким чином, методика констатувального експерименту включала в себе такі методи: тест Вартеги «Кола», вивчення оригінальності малюнків (О. Савенков), метод експертних оцінок, метод бесіди, вивчення ПРС групової кімнати, аналіз планів роботи вихователів, методи кількісної й якісної обробки результатів. Основними критеріями методики стали: *загальна розумова здатність* показником якої є інтерес до інтелектуальної діяльності, *невербальні творчі здібності*, показником якої є оригінальність мислення, *здібності до графічного зображення*, показниками якої є неординарність, гнучкість, мобільність. Перейдемо до аналізу отриманих результатів під час емпіричного збору даних та їх узагальнення шляхом обрахунку та узагальнення.

2.2. Аналіз рівнів сформованості креативності дітей 5 -7 року життя засобами художньої діяльності. Розглянемо отримані показники критерію загальної розумової здатності дітей 5 -7 року життя: інтерес до інтелектуальної діяльності, дані якого вказують на спрямованість старших дошкільників на різного роду інтелектуальну діяльність. Показник аналізується за рівнем його прояву у дітей, при цьому: високий рівень – від 200 до 300 балів, середній рівень від 100 до 200 балів – середній рівень, від 0 до 100 – низький рівень. Показники загальної розумової здатності малюків представлено у таблиці 2.1. у вигляді процентів.

Таблиця 2.1.

Рівні загальної розумової здатності дітей старшого дошкільного віку

Вибірка досліджуваних	Рівні загальної розумової здатності (у відсотках)		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ (n=29)	13,8	55	31,2
КГ (n=29)	17,2	51,7	30,8

У табл. 2.1 представлено групи дітей 5 -7 років з різними рівнями розвитку загальних розумових можливостей. Найбільша група досліджуваних із середнім рівнем сформованості інтелектуальних компонентів, після якої йдуть досліджувані із середнім рівнем. Найменша кількість дітей із високим рівнем розумової властивості. Відповідно в ЕГ 13,8% дітей мають високий рівень загальних здібностей, 55% дошкільників – середній, та 31,2% - низький. У КГ показники розміщені аналогічно, але мають незначні відмінності: дітей із високим рівнем – 17,2%, із середнім – 51,7%, із низьким 31,1%. Як бачимо, у дітей переважно середній рівень креативності да даним критерієм і його показниками: біля 50%. Проте, як бачимо є значна кількість дітей 5 -7 років з низьким рівнем розвитку означеної властивості.

Розглянемо тепер показник оригінальності мислення малюків 5 -7 року життя. Так, коли дитина набрала від 6 до 10 балів – високий рівень

оригінальності мислення, від 4 до 5 балів – середній рівень ознаки, 3 та менше балів – низький рівень оригінальності мислення.

Нами було здійснено якісний аналіз даних, переведено їх у відсотки та розміщено у таблиці 2.2 за пропонованими рівнями.

Таблиця 2.3.

Рівні оригінальності мислення дітей 5 -7 років

Групи вибірки	Рівні розвитку оригінальності мислення дітей 5 -7 років		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ (n=29)	7	28	65
КГ (n=29)	3,5	28	68,5

У табл. 2.3. розміщено показники ЕГ і КГ оригінальності мислення старших дошкільників. Можемо вказати, що у досліджуваних оригінальність мислення недостатньо розвинена. Водночас наголосимо, що виявлена найбільша кількість дітей із низьким рівнем оригінальності, а найменша – із високим. При цьому діти із низьким рівнем оригінальності значно перевищують кількість дітей із високим і середнім рівнями. Можемо відмітити той факт, що значна кількість вихованців старшої групи ЗДО охоче приймають участь у різних видах образотворчості, їм цікаво й тому вони відчують задоволення, проте не завжди їх діяльність є успішною в плані оригінальності.

Розглянемо тепер показники неординарності, гнучкості та мобільності за тестом «Кола» Вартеги у дітей учасників констатувальної частини дослідження. Зокрема, отримані показники вказують на: *низький рівень*, коли незвичність 0-2 бали, гнучкість 1-2 бали, швидкість 0-9 балів; *середній рівень*, коли оригінальність 2-6 балів, гнучкість 3-4 бали, швидкість 10-13 балів; *високий рівень*, коли оригінальність 7 і більше балів, гнучкість 5 балів і більше, швидкість 14 балів і більше. Отримані показники, які характерні для сформованої вибірки у експериментальній та контрольній групах, представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівні неординарності, гнучкості та мобільності креативності дітей 5 -7 року життя

Групи вибірки	Групи дітей із різними рівнями неординарності, гнучкості, мобільності		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ (n=32) Неординарність	7	28	65
КГ (n=32) Неординарність	3,5	28	68,5
ЕГ (n=32) Гнучкість	14	28	58
КГ (n=32) Гнучкість	14	28	58
ЕГ (n=32) Мобільність	21	28	51
КГ (n=32) Мобільність	21	28	51

Як бачимо, у таблиці 2.3 розміщені показники неординарності, гнучкості та мобільності творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Всі вони мають подібні тенденції: найбільша кількість старших дошкільників мають низький рівень сформованості, дещо більша кількість дітей старшого дошкільного віку характеризуються середнім рівнем розвитку за показниками Вартеги та найбільша частина дітей мають низькі показники розвитку. Крім того, було зазначено, що показник мобільності (продуктивності) є більш вищим щодо неординарності й гнучкості. Найменшими числовими значеннями характеризується показник оригінальності творчих здібностей.

Отже, креативності нами було досліджено за критеріями: загальна розумова здатність, неординарність, гнучкість і мобільність мислення у художній діяльності. Було відмічено, що за всіма показниками цей феномен є недостатньо розвинений у дітей 5 -7 року життя. Загальною тенденцією показників досліджуваної властивості є те, що найбільша кількість дітей мають низькі показники або в кращому випадку середні. Так, у дітей переважає показник мобільності означеного феномену, а найнижчим є показник його неординарності.

На основі вивчених показників критеріїв розвитку креативності та проявів цих показників у поведінці дітей та художній діяльності нами було здійснено розподіл дітей за рівнями сформованості вказаної властивості, що представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку за рівнями розвитку у них креативності у відсотках

Прояви у зображувальній діяльності креативності старших дошкільників	Рівні розвитку креативності	
Дітям цікаво брати участь у різного роду інтелектуальній діяльності, виявляють інтерес до творчої діяльності. Вони легко продукують образи, розуміють та вміють аналізувати уявні ситуації щодо напрямків розв'язання проблеми чи завдання, активно обговорюють його з ровесниками, пропонують нові оригінальні рішення, виявляють гнучкість і швидкість у образотворчій діяльності	Високий рівень	
	ЕГ	КГ
	16	16,4
У дітей присутній інтерес до спільної зображувальної діяльності із ровесниками – образотворчої. Однак вони відчують складність у продукуванні ідей, пропонують виявляти оригінальні розв'язання поставлених завдань. Тому вони націлені більше на процес, ніж результат гри. Їм важко дається оригінальність у зображувальній діяльності	Низький рівень	
	ЕГ	КГ
	48	41

У таблиці 2.4. представлено характеристику проявів креативності дітей 5-7 року у зображувальній діяльності за рівнями розвитку. У другій колонці представлено групи дітей в КГ та ЕГ у відсотках з різними рівнями. Як бачимо, група старших дошкільників у яких високий рівень сформованості креативності у художній поведінці досить незначна – 16% і 16,4% відповідно. Відсоток дітей у КГ і ЕГ із середнім рівнем сформованості цієї ознаки 41% і 36 %, дещо більше дітей із середнім рівнем розвитку у КГ. Проте найбільший відсоток дітей у КГ і ЕГ із низьким рівнем розвитку 41% і 48%. Знову нами було відмічено, що у ЕГ дітей із низьким рівнем розвитку креативності та її проявів у зображувальній діяльності більше, ніж у КГ.

Таким чином, за критеріями розвитку креативності учасників дослідження нами було з'ясовано, що загальна розумова властивість більшою мірою характеризується середнім рівнем сформованості, найменша кількість дітей із високим рівнем розумової ознаки і, водночас, є значна кількість дітей старшого дошкільного віку із низьким рівнем розвитку розумових можливостей. Так, в ЕГ 14% дітей мають високий рівень загальної інтелектуальної властивості, 55% дошкільників – середній, та 31% - низький. У КГ показники розміщені аналогічно, але мають незначні відмінності: дітей із високим рівнем – 16,4%, із середнім – 49,2%, із низьким 32,8%.

За показниками неординарності, гнучкості, мобільності найбільша кількість вихованців старшої групи мають низький рівень сформованості, дещо більша кількість дітей старшого дошкільного віку характеризуються середнім рівнем розвитку за показниками Вартеги та найбільша частина дітей мають низькі показники розвитку. Крім того, було зазначено, що показник мобільності (продуктивності) є більш вищим щодо неординарності й гнучкості: 21%, 28% та 51% відповідно.

В цілому 5 -7 річним малюкам властивий високий рівень сформованості та проявам креативності у художній діяльності діяльності дуже мало – 16% і 16,4% відповідно. Відсоток дітей у КГ і ЕГ із середнім рівнем сформованості означеної властивості - 41% і 36 %. Дещо більше дітей із середнім рівнем розвитку у КГ. Проте найбільший відсоток дітей у КГ і ЕГ із низьким рівнем розвитку 41% і 48%.

2.3. Вивчення педагогічного впливу на засоби художньої діяльності з боку дорослих у контексті розвитку креативних можливостей 5 -7 річних дітей

Проаналізуємо тепер отримані результати, які вказують на педагогічний вплив на засоби художньої діяльності з боку дорослих та їх вплив на розвиток креативності дітей 5 -7 року життя. Бесіда була спрямована на виявлення професійних знань вихователів про сутність образотворчості, яка визначає особливості її організації, планування та методик проведення з дітьми старшого дошкільного віку.

Так, перше запитання цього методу стосується сутності художньої творчості та її розуміння: «Що являє собою образотворча діяльність?». Так, образотворчою діяльністю більшість педагогів ДНЗ вважають таку діяльність, яка сприяє вихованню у дітей інтересу до мистецтва. Відсоток респондентів, які так вважають становить 70%. Натомість інша група вихователів вважає, що в образотворчій діяльності у дітей розвивається їх здатність до творчості (20%). Ще 10% досліджуваних вважають, що це така діяльність, у ході якої створюється значущий результат: малюнок, виріб ліплення, аплікація.

Після опрацювання відповідей на перше питання, відмітимо той факт, що педагогічні працівники дошкільної установи досить звужено розуміють сутність і значення образотворчості: це не лише виховання інтересу до мистецтва та мистецької діяльності, до творчості, це набуття досвіду художньої мистецької діяльності, це отримання знань про навколишню дійсність тощо.

Наступне питання бесіди «Які знаєте види образотворчої діяльності; знаєте і використовуєте у роботі?» уточнює знання вихователів про види образотворчості. Проаналізувавши відповіді вихователів, нами було зазначено, що значна кількість досліджуваних вихователів вказує лише на два види образотворчої діяльності: малювання та ліплення. Відсоток таких респондентів становить 87%, натомість ще 13% вихователів називають окрім малювання та ліплення, ще й аплікацію. Однак ні перша група, ні друга група досліджуваних не змогли відповісти, як варто чергувати малюнок, аплікацію та виріб ліплення.

При цьому варто зазначити, що 13% досліджуваних назвали всі види образотворчості та запропонували особливості їх поєднання.

Як бачимо, такі відповіді вихователів вказують на те, що у більшості педагогів відсутні знання на основі яких можна диференціювати види образотворчої діяльності з одного боку, з іншого боку можемо зробити висновок, що між видами образотворчої діяльності у ДНЗ в яких відбувалося дослідження не враховується взаємозв'язок. На нашу думку, відсутність у вихователів знань про різні види образотворчої діяльності дітей дошкільного віку буде негативно впливати на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку та на опанування ними образотворчою діяльністю.

Аналізуючи відповіді вихователів на запитання «Що визначає особливості використання образотворчої діяльності у освітньому процесі» то всі вихователі звертають увагу на виховну мету такої діяльності: виховання інтересу до мистецтва, до мови мистецтва, однак, на нашу думку, осторонь залишаються питання щодо опанування специфічними образотворчими діями, опанування образотворчою діяльністю в цілому. Нами попередньо було зроблено висновок, що такі особливості підготовки до засвоєння образотворчої діяльності дітьми накладають негативний відбиток на методику використання образотворчої діяльності в освітньому процесі ЗДО, та її використання у якості засобу розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, оскільки лише 9% вихователів працює у цьому напрямку.

На нашу думку, таке бачення сутності образотворчої діяльності та її видів, а також особливості її використання, підготовки й організації їх в освітньому процесі буде обмежувати вплив образотворчої діяльності на пізнавальну сферу старшого дошкільника, а також на розвиток творчих здібностей. Щоб перевірити ці припущення було розглянуто результати методу вивчення продуктів діяльності: календарних планів вихователів.

Наступне запитання проведеної бесіди стосувалося бачення вихователями видів образотворчої діяльності в освітньо-виховному процесі: «Як Ви гадаєте, чи подобається дітям займатися образотворчістю в ДНЗ». Значна кількість

вихователів біля 65% відповіла «так», проте немало й відповіло риторично «хто його знає». На нашу думку, значна кількість вихователів вважає види образотворчої діяльності як щось абстрактне, малозрозуміле до якого потрібно довго готуватись.

Ще одне, наступне запитання бесіди з вихователями стосувалося відвідування дошкільниками художнього відділу музеїв: «Чи траплялося Вам водити дітей до художнього відділу у Вашому місті? Можливо до Вас у дитсадок запрошували художника із його картинами?» На це запитання стверджувально відповіло лише 36% опитуваних, решта 64% це заперечили таку можливість. Останнє запитання бесіди було таке «Чи готували Ви разом із старшими дітьми впродовж останнього року виставу малюнків, виробів із ліплення, аплікаційних поробок для батьків вашого ж ДНЗ»

Майже всі досліджувані педагоги відповіли приблизно так, що до свята Нового року вони готували малюнки до конкурсу, при цьому вони залучали й батьків. Тому можна вважати, що така форма співпраці існує. Отже, провівши бесіду із вихователями про використання образотворчої діяльності у ДНЗ ми відмітили, що існують проблеми щодо методики роботи з ними в освітньому процесі.

Наступний елемент методики – аналіз планів роботи вихователів з точки зору дотримання поліхудожнього підходу при плануванні в освітньо-виховному процесі різних видів художньої діяльності. Аналіз планів нами здійснено за другий семестр 2017/2018 навчального року. Здійснивши процедуру обробки результатів дослідження можемо стверджувати, що вихователі старших груп планують різні види художньої діяльності в освітньому процесі, які реалізуються через різні форми: заняття, свята, розваги, родинні свята.

Проте зазначаємо, що вихователі дуже мало планують використання різних видів образотворчої діяльності у освітньому процесі ЗДО. Майже не зустрічаються у них заходи по ознайомленню дітей із працею художника, із використанням всіх видів образотворчої діяльності та взаємозв'язку між ними, що ускладнює представленість у виховному процесі образотворчої діяльності.

Так планують повною мірою використовувати образотворчу діяльність 27,3% вихователів. При цьому роботу по ознайомленню дітей із образотворчим мистецтвом та із засвоєння дітьми знань про образотворче мистецтво, працю різних митців виконують 18,2% педагогів

Також нами було відмічено те, що у календарних планах відсутні інтегровані заняття, в основі яких лежить синтез різних видів мистецтв, натомість всі інтегровані заняття включають в себе одне із видів образотворчого мистецтва і поєднуються зазвичай із мовленнєвим розвитком, логічно-пізнавальним розвитком та ін.

При цьому самі ж вихователі відмічають, що проводити інтегроване заняття лише мистецького спрямування досить складно, оскільки потрібно залучати кількох працівників музичного керівника, хореографа та ін. Єдиною формою роботи, де можуть поєднуватися різні види мистецтв, залишаються лише свята. Навіть поєднання різних видів образотворчого мистецтва є надзвичайною проблемою

Наступний елемент методики – вивчення у структурі предметно-розвивального середовища групової кімнати, де об'єктом вивчення став куточок образотворчості, де були наявні матеріали для малювання, папір, деякі репродукції картин, кольоровий папір, глина пластилін, розмальовки, матеріали для ручної праці. Куточки образотворчості були заповнені лише на половину, що також дає підстави вказати, що його наповненість на низькому рівні. Крім того один із важливих складових куточку образотворчості, куточок для самостійних занять образотворчістю був взагалі відсутнім, що, на нашу думку ускладнює вплив образотворчого мистецтва на творчі здібності дітей старшого дошкільного віку в умовах освітнього процесу ЗДО. Як бачимо, вихователі тих дошкільних закладів, не повною мірою використовують потенціал видів образотворчої діяльності.

Отже, у процесі емпіричного досліджено було з'ясовано, що педагоги недостатньо приділяють уваги образотворчому мистецтву й образотворчій діяльності в освітньому процесі дитячого садочку, що пов'язано із браком

необхідних знань щодо їх сутності, видів, особливостей образотворчої діяльності. Відчувається брак роботи по ознайомленню дітей із образотворчим мистецтвом, працею художника і опануванням ними образотворчою діяльністю, що ускладнює представленість у виховному процесі різних видів образотворчого мистецтва.

На момент вивчення предметно-розвивального середовища було виявлено, що куточок образотворчості, який перебуває у структурі художньо-естетичного осередку, заповнений не повністю, що ускладнює його використання в освітньому процесі: наповненість матеріалами і різними необхідними предметами є недостатнім, а також можливість його самостійного використання дітьми недоступне. Відсутнє місце для самостійної образотворчої діяльності та не забезпеченість його зображувальними матеріалами. В цілому стан наповнення куточку образотворчості є задовільним.

Таким чином, з'ясувавши представленість образотворчого мистецтва та образотворчої діяльності в освітньому процесі ЗДО, їх матеріальне забезпечення та ставлення вихователів, можемо сказати, що його потенціал недостатньо використовується для розвитку креативності дітей 5 -7 років, оскільки у вихователів, на нашу думку, існують не достатньо систематизовані знання про художню творчість дітей, її продуктивну та творчу спрямованість та її методичне забезпечення.

Висновки до розділу 2

Методика дослідження креативності дітей 5 -7 років у художній діяльності включала в себе такі емпіричні методи: тест Вартеги «Кола», методика вивчення оригінальності малюнків (О. Савенков), метод експертних оцінок, метод бесіди, вивчення предметно-розвивального середовища групової кімнати, аналіз планів роботи вихователів, методи кількісної й якісної обробки результатів. Основними критеріями методики стали: загальна розумова властивість показником якої є інтерес до інтелектуальної діяльності, невербальні творчі здібності, показником якої є оригінальність мислення, здібності до графічного зображення, показниками якої є неординарність, гнучкість, мобільність мислення. Розподіл за рівнями передбачав якісний аналіз показників: високий рівень креативності – 5 високих показників, три показники високого рівня на фоні середніх показників – середній рівень, один високий показник, а решта середні чи низькі – низький рівень розвитку.

За критеріями розвитку креативності у дітей 5 -7 років нами було з'ясовано, що загальна розумова властивість більшою мірою характеризується середнім рівнем сформованості, найменша кількість дітей із високим її рівнем і, водночас, є значна кількість малюнків з низьким рівнем розвитку інтелектуального показника. Так, в ЕГ 14% дітей мають високий рівень означеної властивості пізнавальної сфери, 55% дошкільників – середній, та 31% - низький. У КГ показники розміщені аналогічно, але мають незначні відмінності: дітей із високим рівнем – 16,4%, із середнім – 49,2%, із низьким 32,8%.

За показниками неординарності, гнучкості, мобільності найбільша кількість старших дошкільників мають низький рівень сформованості даної властивості, дещо більша кількість дітей старшого дошкільного віку характеризуються середнім рівнем розвитку за показниками Вартеги та найбільша частина дітей мають низькі показники розвитку. Крім того, було зазначено, що показник швидкості (продуктивності) є більш вищим щодо оригінальності й гнучкості: 21%, 28% та 51% відповідно.

В цілому старших дошкільників у яких високий рівень сформованості креативних проявів у художній діяльності дуже мало – 16% і 16,4% відповідно. Відсоток дітей у КГ і ЕГ із середнім рівнем сформованості 41% і 36 %, дещо більше дітей із середнім рівнем розвитку у КГ. Проте найбільший відсоток дітей у КГ і ЕГ із низьким рівнем розвитку 41% і 48%.

Було з'ясовано, що педагоги ЗДО недостатньо приділяють уваги образотворчості в освітньому процесі дитячого садочку, що пов'язано із браком необхідних знань щодо її сутності, видів, особливостей. Відчувається брак роботи щодо ознайомлення дітей із образотворчим мистецтвом, працею художника і опануванням ними образотворчою діяльністю, що ускладнює представленість у виховному процесі різних видів художньої діяльності.

Так, з'ясовано, що куточок образотворчості заповнений не повністю, що ускладнює його використання в освітньому процесі: наповненість матеріалами і різними необхідними предметами є недостатнім, а також можливість його самостійного використання дітьми недоступне, оскільки відсутнє місце для самостійної образотворчої діяльності та брак зображувальних матеріалів.

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Обґрунтування педагогічних умов розвитку креативності у дітей 5 -7 років засобами художньої діяльності. Однією з педагогічних умов розвитку креативності у художній діяльності є *поліхудожній підхід на основі інтеграції мистецтв в освітньому процесі ДНЗ*, адже особливим засобом розвитку художньої творчості дітей 5 -7 років є різні види мистецтва: література, скульптура, архітектура, народна творчість, музика, живопис тощо. Процес впровадження мистецтва в освіту залишатиметься кволим, якщо не поширювати роз'яснювання його переваг в освітньому процесі та не використовувати їх на належному рівні в ДНЗ. Особливий вплив на становлення та розвиток художньо-творчої діяльності дитини дошкільного віку має особистісно-розвивальний потенціал мистецтва, що реалізується у різних видах художньо-творчої діяльності дітей.

Взаємодія різних видів мистецтв зумовлена їх естетичною гедоністичною природою, ідейно-емоційною спільністю, єдиними законами художнього мислення, діалектикою пізнання. Взаємодія передбачає, що будь-який твір мистецтва, емоційно впливаючи на дитину, викликає у неї різні музичні, художні, літературно-поетичні, хореографічні асоціації. Взаємозв'язок визначається як взаємна зумовленість об'єктів один одним [43].

Комплекс мистецтв, наголошує Ю. Шаров, на відміну від окремих його видів, які реалізують завдання формування навичок сприйняття й активної творчої діяльності в рамках свого мистецтва, має впливати цілісно, системно, формуючи нове, більш високого рівня сприйняття, даючи нові результати продуктивної діяльності; такий комплекс має вдосконалювати навички художньо-образного мислення, уяви, емоційної чутливості. При використанні комплексу мистецтв процес сприйняття передбачає два етапи: сприйняття

провідного виду мистецтва та сприйняття «малого комплексу мистецтв», а також поєднання двох його видів – провідного мистецтва супроводжуючого, в якості яких на різних етапах можуть бути музика, мистецтво слова, малюнок [67].

Загально визнано, що взаємодія мистецтв має ґрунтуватись на дотриманні внутрішньої художньої логіки, гармонії, що включає в себе єдність подібного і відмінного у засобах відображення життя. В процесі взаємодії мистецтв, як і в будь-якій цілісній системі, відбувається перетворення кожного елемента цієї системи й утворення якісно нової художньої цілісності, що має на особистість такий вплив, який не здійснює жоден із окремо взятих видів мистецтв [69].

Комплекс мистецтв дозволяє звернутися до еталонів, естетичних вічних образів, представлених у творах мистецтва, що сприяє цілісному, системному, безперервному впливу на внутрішній світ, активізує естетичний потенціал особистості та залучає її до активних дій, наголошує І. Ушакова [64].

І. Ликова постулює вплив на креативність художньої діяльності та, водночас, підкреслює необхідність наявності у дітей 5 -7 років певного інтелектуального рівня. Саме за такої умови означена властивість буде розвиватися у малечі під час виховання. Здатності до образотворчості дітей неоднакові. Про їх динаміку будуть вказувати навички виконання дій відповідної творчої діяльності, а також рівень зацікавленості результатом, прагненням його вдосконалення й бажання поліпшити технічний рівень виконання художньої діяльності [33, с. 98].

Отже, О. Долинна, О. Дронова, Ю. Шаров, І. Ликова, Г. Сухорукова та ін. акцентують увагу на формування креативної поведінки у дітей у найбільш значущих видах відповідної активності (образотворчій, музичній, хореографічній), основою яких є різні види мистецтва. Підхід, який вони відстоюють, носить назву поліхудожньої діяльності. Він ґрунтується на синтезі мистецтв і принципах інтегрованого підходу. Створення відповідних умов і використання відповідних засобів щодо забезпечення реалізації у практиці роботи ДНЗ поліхудожнього підходу, який ґрунтується на синтезі мистецтв та

їх інтеграції у художньо-творчій діяльності є педагогічною умовою формування творчих здібностей старшого дошкільника.

На нашу думку, формуванню образотворчості малюків 5 -7 року життя у ЗДО сприятимуть предметні середовища. Відповідно, *наповнення ПРС є наступною педагогічною умовою виховання креативності в зображувальній діяльності.*

ПРС передбачає одночасне стимулювання та забезпечення проявів творчої активності в образотворчості. Наявність необхідних ігрових атрибутів, інвентаря для трудової діяльності, іграшки, зображальні матеріали для самостійної активності, художньої діяльності сприятиме виникненню зацікавленості до відповідних форм активності. Розміщення згаданих атрибутів у визначеному місці, їх впорядкованість, вільний до них доступ вабитиме 5 -7 річних дітей, мотивуватиме у них виникнення задумів, зумовлюють виникнення бажання займатися улюбленою справою [23].

Наповнення ПРС, як зазначають науковці, належить до опосередкованого керівництва вихователем дитячої діяльності. Це має бути педагогічно достатньо обґрунтована, вивірена з усіх точок зору обстановка. Вона має спрямовувати активність дитини у відповідне русло, де заняття художньою діяльністю розвивало у малюків продуктивну уяву, інтерес до інтелектуальних форм активності й фантазії [49, с. 15].

Т. Поніманська зазначає, що на даному етапі розвитку дошкільної освіти ПРС ототожнюють з відповідним комплексом, до якого входять різні матеріальні чинники активності, які моделюють відповідні аспекти зростання особистості. Облаштоване приміщення поєднує у собі сукупність матеріальних, соціальних і природних засобів активізації процесів становлення суб'єкта активності. до них відносять: архітектуру, територію ЗДО, насадження; лабораторії, студії; різні за призначенням майданчики; конструктори; набори ігрового матеріалу, посібники; технічні засоби виховання та навчання. Все це має відповідати віковим особливостям дітей [51, с. 401].

Н. Гавриш, О. Олійник зазначають, що найбільш поширений спосіб створення розвивального предметного середовища – це зонування групового приміщення на тематичні куточки з усталеним набором атрибутів: куточок національного виховання (лялька у відповідному вбранні, предмети, виготовлені народними умільцями), визначене місце СХД (зображальні засоби, матеріали для роботи тощо), куточок усамітнення (ширма, стілець, іграшка, якій можна довірити власні переживання та ін.).

С. Новосьолова зазначає, що у відповідності до вимог, ПРС повинно: бути системним, що відповідає меті виховання, розвитку і навчання; ініціювати діяльність; враховувати специфіку етапів становлення особистості, тобто специфіку зміни домінуючих форм активності, іншими словами сприяти переходу малюка до наступного шабля розвитку; сприяти спілкуванню з дорослими й однолітками, забезпечувати формування в них навичок колективної роботи [78].

В програмі «Українське дошкілля» (2017) пропонується орієнтовний перелік осередків та їх наповненість. Для нашого дослідження найбільшу вагу у собі несуть: *ігровий*, де мають бути набори іграшок у відповідності до віку; *художній* з приладдям для образотворчості; *етнографічний* з різноманітними атрибутами для відтворення обрядів та свят; *музичний*, у якому містяться різні дитячі інструменти, програвач, магнітофон, платівки, касети, диски з музичними записами [79].

Відповідно до іншого підходу, орієнтовне наповнення осередків для дітей старшого дошкільного віку щодо виховання творчих здібностей у художньо-творчій діяльності, передбачає у структурі художньо-естетичного осередку наявність: *куточку образотворчості* з матеріалами для малювання, трафарети, штампи, зразки декоративних розписів, репродукції картин, ілюстрації із зображеннями дерев, тварин, птахів, людей, кольоровий папір, природний матеріал, глина, пластилін; матеріал для ручної праці; *музичний куточок* з дитячими музичними іграшками та інструментами для творчого музикування (озвучені та імітаційні), саморобні музичні іграшки, музичні посібники;

альбоми з картками музичних інструментів, фонотека, музичні іграшки, музично-дидактичні ігри. *Куточок праці* в осередку самоорганізації має містити засоби вишивання, соломку, папір, залишковий матеріал [49].

Як бачимо, значна вага надається наповненню ПРС відповідними матеріалами з метою створення умов для виховання креативності дітей 5 -7 років у художній діяльності, зокрема образотворчості. Тому основна увага має бути прикута до осередків у яких знаходяться зображальні засоби: художньо-естетичний осередок, а також осередок самоорганізації.

Наступна педагогічна умова – *використання нетрадиційних технік малювання як особливої форми навчання дітей 5 -7 року життя*. У цьому плані мова йде про особливості взаємодії між вихователем і вихованцем, наслідком якої є особистісне зростання суб'єктів і набуття досвіду малюком 5 -7 років. Під час таких стосунків обговорюється окрема тема, що несе у собі інформацію, а також намагаються використовувати різні способи дій, у тому числі й творчі, самостійно чи з допомогою дорослого.

Воно містить у собі різні форми організації й взаємодії між його учасниками. У сучасній дидактиці заняття розглядається з кількох аспектів, як зазначає Н. Гавриш. Воно є урок з формування необхідних нових знань. Основна мотивація у вихователів, які дотримуються такого підходу, полягає у тому, щоб сформувати певні знання, вміння та навички у 5 -7 річних малюків. Особлива увага приділяється саме цій категорії. З іншого боку, заняття має сприяти проявам індивідуальних властивостей, потреб вихованців. Тобто діти мають вільно почуватися під час виконання завдання, реалізовувати власні пізнавальні потреби, як спостерігаючи за вихователем, так і здійснюючи діяльність самостійно чи разом із ним. Як бачимо, заняття має поєднувати у собі зустрічні форми активності, яка полягає у засвоєнні необхідної системи знань і розвитку особистості, саме тоді воно буде справжньою формою організації пізнавальної діяльності дітей [18, с. 18].

У нашому випадку найбільш оптимальним є використання занять з нетрадиційних технік зображувальної діяльності, які є досить різноманітними.

Опанування дітьми нетрадиційними техніками зображення чинить на їх особистість суттєвий вплив: сприяє виникненню позитивних емоцій, розкриває можливість використання добре знайомих предметів як художніх матеріалів. Незвичні способи відображення дійсності сприяє виникненню дитячої творчості, надихає їх до прагнення створювати виставки робіт (малюнки, вироби із пластиліну, соломи, вироби із природнього та покидькового матеріалів тощо). Техніки, які використовуються для дітей у ЗДО є різноманітними: плямографія, малювання пальцями, сіллю, мильними пузирями тощо [37, с 3].

В цілому визначені й обґрунтовані нами педагогічні умови розвитку креативності 5 -7 річних дітей в художній діяльності знайшли своє відображення у моделі розвитку креативності.

Модель формування креативності дітей 5 -7 років у художній діяльності

Таким чином, основними педагогічними умовами розвитку креативності дітей 5 -7 років визначено й обґрунтовано: дотримання поліхудожнього підходу в освітньому процесі ЗДО на основі інтеграції мистецтв у контексті розвитку образотворчості; створення предметно-розвивального середовища у процесі виховання креативності в образотворчій діяльності; використання навчальних занять з нетрадиційними техніками.

3.2. Програма та методика формувальної частини експерименту.

Мета формувальної частини педагогічного експерименту передбачала експериментальну перевірку педагогічних умов розвитку й виховання креативності дітей 5 -7 років у художній діяльності, що зумовило реалізацію таких завдань:

1. Створити систему засобів для ефективного використання образотворчої діяльності в освітньому процесі ЗДО зі старшими дошкільниками.
2. Реалізувати основні положення програми використання образотворчості в освітньому процесі старших дошкільників при вихованні креативності дій.
3. Здійснити перевірку ефективності створеної системи роботи з розвитку та виховання креативності 5 -7 річних дітей у художній діяльності.

Окреслені дослідницькі завдання передбачали дотримання такої логіки роботи: підбір необхідних засобів до програми розвитку ознаки у малюків 5 -7 років в образотворчості; планування та наповнення запланованими засобами разом із вихователем освітнього процесу вихованців старшої групи; реалізація вихователем у практичній діяльності системи положень художньо-образотворчої поведінки у роботі з дітьми; з'ясування ефективності здійсненої роботи у порівнянні з результатами констатувального експерименту.

Організація проведення формувальної частини експерименту передбачала створення вибірки досліджуваних дітей старшого дошкільного віку: емпіричної і контрольної груп. Зокрема, контрольна група – це ½ частини старшої групи «Сонечко» і ½ цього ж колективу експериментальна група, які розташовані в базовому ЗДО Чернігівської області. Чисельність вибірки складає 32 малюків.

За основу при створенні системи виховання старших дошкільників взято такі напрями роботи: наповнення освітнього процесу інтегрованими заняттями, які базуються на комплексі мистецтв; обговорення з вихователем особливостей використання у освітньому процесі ЗДО образотворчих дій, що передбачало виважений підхід вихователя до організації художньої поведінки; вибір і проведення навчальних занять зі старшими дошкільниками упродовж 4 місяців з нетрадиційних технік малювання; наповнення куточку образотворчості

необхідними елементами для творчої активності малюків, зокрема для занять, які було внесено до програми. Відповідно програма передбачала доповнення до календарних планів роботи, щоб не порушувати існуючу освітню систему.

Програма підвищення ефективності художньої активності в ЗДО з дітьми 5 -7 року життя. *Проведення інтегрованих занять в ЗДО як засобу розвитку образотворчості та креативності вихованців.* Проведення їх планувалося один раз на місяць. На нашу думку, у них повною мірою було реалізовано поліхудожній підхід до виховання художньої активності дошкільників.

Програма інтегрованого заняття «Вишиванка».

Мета: *розвивати вміння цілісно передавати почуття, розвивати творчу активність, образне мислення, уяву, сприйнятливості до краси в навколишній дійсності; виховувати бажання зберігати і творити красу, естетичний смак; вчити сприймати і передавати образ вишитої сорочки в малюнку, диференціювати різноманітні художні образи та засоби їх створення.*

Зміст (хід) роботи.

1. Інтернет – магазин, в якому замовляються вишиті сорочки для дітей.
2. Розглядання вишитих сорочок (яскравість кольорів, холодні і теплі кольори, композиційне вирішення, різноманітність стилів і мотивів).
3. Читання дітьми віршів про вишитий рушник, вишиванки.
(Вишивала рушничок з мамою до свята,
Так роботу нелегку ще й помітив тато,
«Буде радість для сестрички» - в мить промовив він,
«Бо на ньому, ось «гуляє» вісім кольорів».
Вишиванку в дитсадочок мама одягла,
А в маленьку кіску – стрічку заплела.
Будемо на святі всі ми танцювати,
Україну - неньку співом прославляти.
4. Розглядання зразка вишитої сорочки вихователем (колір, композиція, мотив).

5. Прикрашання силуету сорочки декоративними елементами (лінії, кружечки, крапочки, мазки тощо).

6. Дитячу діяльність супроводжують музичні твори «Рідна мати моя», «Два кольори».

Програма інтегрованого заняття «Візерунок на рукавичці»

Мета: *розвивати образне мислення, уяву, вміння скласти візерунок на формі рукавички, вміння розкривати образ через слово і образотворчість; виховувати у дітей інтерес до казки, мистецтва малюнку, до навколишнього; вчити використовувати елементи ягід, квітів, листя у прикрашанні форми, поєднувати у візерунку яскраві кольори.*

Хід роботи.

1. Вихователь розповідає уривок з казки. «Йшов дід по лісу і загубив рукавичку, тут біжить .....

2. Помістити перед дітьми ілюстрації до казки «Рукавичка». Далі розповідь казки дітьми в ролях. Дитина за власним бажанням, чи вибрана вихователем виконує роль конкретного персонажу, озвучує та імітує поведінку тварин.

3. Бесіда з дітьми: з якої казки тварини, що звірі знайшли в лісі, чим їм сподобалася рукавичка (тепла, велика бо в неї помістилося багато звірів).

4. *Вихователь звертає увагу дітей на те, що звірятам дуже сподобалася така «хатинка», але вони хотіли б, щоб рукавичка була децю яскравіша, а тут ще й «Собака, що пробігав повз рукавичку загарчав і налякав тварин».*

5. «Давайте кожному з персонажів казки прикрасимо рукавички ягідками і листочками, і подаруємо».

6. Вихователь демонструє зразки робіт, де візерунок розташований по різному, в різних частинах форми (по центру квітка, листя по боках від неї; по центру ягоди з листям; по краю форми візерунок; по лінії зап'ястя тощо).

7. Виконання робіт дітьми. В процесі образотворчості вихователь запитує про те, як дитина розмістить декоративний елемент, чи має на меті

використати і іншу техніку в одній роботі. Якщо стоїть гостра потреба у повторному використанні зразків роботи вихователя, продемонструвати їх ще раз.

8. Пропонує всім дітям внести творчі доповнення у свій доробок.

9. В кінці заняття вихователь бере одну із робіт дітей, а іншим дітям пропонує завдання – розмістити поряд малюнки з іншою композицією.

10. Діти роблять висновок, що «одні і ті ж елементи можна аплікувати по різному. Пропонує авторам найкращих робіт (не виділяючи) розповісти про те, як діти добились такого оригінального вирішення завдання.

11. Таночок тварин.

Програма інтегрованого заняття «Весняний пейзаж»

Мета: *розвивати сприйняття образу весни та вміння відтворювати його у слові, візуальному мистецтві, пісні, малюнку, аплікації; виховувати в дітей почуття прекрасного, пробуджувати власні творчі сили; вчити використовувати в своїй діяльності різні художні матеріали, технічні прийоми, інструменти тощо, дати дітям змогу самостійно обирати їх для реалізації задумів.*

Зміст роботи.

1. Ознайомлення з пейзажною поезією. Читання вірша «Весна» (К. Перелісна). Обговорення: про яку пору (період) йдеться у вірші, що відбувається в природі на початку весни, яку картину за змістом твору можна намалювати, власний вибір того, щоб намалював вихователь.

2. Відвідування картинної галереї. Пейзажі із зображенням різних періодів весни (пріоритет – початок). К. Юон «Мартовское солнце», «Майское утро». І. Левитан «Весна – большая вода», Клод Мане «Дама в саду». Пейзажі розміщені в порядку: початок весни – кінець весни. Дітям пояснити, що екскурсовод відсутній і їм будуть загадуватися загадки, а діти відповідають, отримуючи нагороду – фішки.

3. Запитання: відгадати, про яку пору йдеться на всіх картинах, чому картини розміщені в певній послідовності, хто знає авторів чи назву будь-якої з

картин, відгадати до якої картини відносяться такі слова: «розлив», «струмок» тощо; показати картини, на яких зображено початок весни, відгадати, як називається жанр, представлений на виставці, порівняйте пейзажі двох авторів та знайти схожість і відмінність, яких кольорів найбільше, чим сподобалися картини.

4. Невідомий автор (можливо діти, які відвідували також цю галерею) хотіли залишити свої шедеври, але не встигли, вихователь пропонує дітям завершити роботи (на готові заготовки у формі дерев лісу – наклеїти дрібненькі зелені бруньки (дрібні деталі вирізаються вихователем, а якщо врахувати, що на занятті інтегруються різні види мистецтв і воно довше у часі – тим більше).

5. Хоч квітучим місяцем весни прийнято вважати травень («квітучий травень»). Цвітінням яких квітів розпочинається весна? (підсніжники, проліски). Виконання пісні «Проліски» (О. Олесь).

6. Вихователь пропонує подивитись на свої столи де знаходяться аплікативні роботи. Там ще знаходиться посуд з різноманітними фарбами (зелена, біла, фіолетова, жовта та ін.), фломастери, олівці. *Запитує*: «Що можна намалювати такими кольорами, зображуючи весну?». *Звертає увагу*: «Ці кольори більш веселі, і використовуючи їх, малюнки мають вийти радісними», пропонує, пригадуючи роботи, які споглядали в галереї, пісню про весну, вірш – намалювати власні пейзажі (проліски в лісі, підсніжники, ліс, що оживає від зимового сну тощо). Запитуючи у 2-3 дітей, що вони малюватимуть. Під час малювання звучить твір «Пори року» Чайковського.

7. На завершення виконання завдання вихователь пропонує уявити на мить, що всі діти привезли свої малюнки в дитячий садок, який знаходиться на далекій Півночі, де весна зовсім не схожа на нашу. А дітям Півночі цікаво дізнатися про весну на Україні. Зробити виставку робіт і кільком дітям розповісти про те, що вони намалювали (поляну в лісі з підсніжниками, з пролісками, яскраве сонечко, яке освітлює поляну з першими весняними квітами). Уточнення: чи всі діти намалювали початок весни, про те, що одні і ті ж складові можна використовувати в змісті малюнку по-різному. Звертає увагу

на те, хто з дітей намалював щось у змісті малюнку особливе (проталини, особливе поєднання технік роботи фломастерами і фарбами (сонечко, що посміхається, стовбур дерева, дупло тощо).

Програма інтегрованого заняття «Метелик»

Мета: розвивати здатність до колірною сприйняття, до творчості; викликати естетичне задоволення від отримання нових сполучень кольорів; вчити прийомів змішування фарб, активізувати експериментальну діяльність дітей; вчити розрізняти відтінки барв, передавати образ метелика за допомогою образотворчості (малювання), казки, танцю.

Зміст роботи

1. Вихователь розповідає казку.

Жили – були метелики. Коли розпускалися квіти на галявині, вони влаштовували свято. До нього готувалися заздалегідь: продумували святкове вбрання, прикрашали свої крильця різноколірними візерунками. Найбагатобарвнішого метелика проголошували королем свята – Містером Метеликом, адже саме в нього вбрання виблискувало, майже, всіма кольорами веселки. Ельфи (маленькі чоловічки), які знаходилися всередині квітів, милувалися такою красою.

2. З'являються Ельфи, які кличуть дітей до танцю «Метеликів».

3. Продовження казки вихователем: «Але інші метелики засмучувалися, що вони не так виділялися яскравістю і насиченістю вбрання, як Містер Метелик, їм прикро, бо вони є також особливими і симпатичними, та хочуть бути такими, щоб їх помічали, ними милувалися, захоплювалися».

4. Вихователь звертає увагу дітей, що у кожного на столі є свій метелик (контурні зображення метеликів, крильця яких поділені на сегменти, жовта, червона, синя гуаш, пензлики, палітри, фломастери) і всі вони хочуть бути барвистими як Містер Метелик, і завдання дітей розфарбувати сегменти своєму метелику так, щоб він став найбагатобарвнішим. *Дітям ставлять проблемні запитання: «Як отримати багатоколірною метелика, маючи лише три барви?»*

5. Дошкільнята експериментують з основними кольорами. Роблять відкриття: змішуючи фарби основних кольорів, можна отримати багато нових сполучень і відтінків.

6. На раніше заготовлені макети квітів, діти «саджають» своїх метеликів (прикріплюють двостороннім скотчем, або стиплером прикріплює вихователь), звертаючи увагу на різноманітність, оригінальність, своєрідність кожної роботи, озвучуючи кольорове вирішення кожного метелика, розфарбованого дитиною. Висловлює своє захоплення роботами.

Наступний напрям – використання навчальних занять з ознайомлення дітей із нетрадиційними техніками образотворчої діяльності. Дані заняття проводилися один раз на місяць.

Програма навчального заняття з нетрадиційної техніки зображення «Зимовий пейзаж» для дітей старшої групи. Мета: навчити дітей робити об'ємну аплікацію, доповнюючи її деталями, які надають роботі особливої виразності. Вчити прийомам обривання, удосконалювати навички роботи із ножицями. Розвивати художній смак, фантазію під час створення композиції.

Програма навчального заняття «Що трапилося із веселкою». Нетрадиційна техніка, яка використовується нанесення воску на дитячі малюнки. Програмовий зміст: знайомити із кольорами веселки, послідовністю їх розміщення на спектральному крузі. Працювати в техніці акварельної розмивки. Розтягування кольору. Проміжний етап роботи- вощення малюнків дітей, що здійснюється спільно педагогом із дітьми.

Програма навчального заняття з малювання «Який прекрасний наш світ». Програмовий зміст. Використовуючи техніку «продряпування», навчити дітей створювати виразний графічний образ природи. Виявити їх смаки, переваги, рівень композиційної побудови й організації малюнку, міру володіння лінією як основним засобом художньої виразності. Розпочинається заняття зі вступної бесіди, де вихователь разом із дітьми з'ясовує який прекрасний наш світ: цікаве навколо нас (природа) – явища, об'єкти, які цікавлять дітей, викликають у них позитивні емоції. Потім дітям пропонується створити таку композицію із

названих об'єктів, де нікому б не було сумно. Попередньо на аркуш паперу вихователь наносить віск, де діти за допомогою загостреної палички наносять зображення шляхом «процарапування» образів, а потім заповнюють зображення акварельними фарбами.

Програма навчального заняття «Прихід весни». Програмовий зміст: робота у техніці акварельної розмивки, «прямографія». Діти «допомагають» весні вступити у законні права. Працюють у техніці розмивки акварельної фарби, передаючи теплими, яскравими кольорами за допомогою плям настрої гарного, сонячного весняного дня.

Програма навчального заняття «Чарівні серветки», яке організовується як індивідуальна творча діяльність дитини. Програмовий зміст: знайомство із властивостями серветки, які можна використати з метою надання виробу об'ємності, кучерявості, пухнастості тощо. Робота у техніці паперової пластики. Використовується для оздоблення вже готових аплікаційних зображень. Надається повна свобода дітям у прикрашанні аплікаційних поробок.

Програма навчального заняття «Казковий птах». Програмовий зміст: використання виражальних властивостей природніх матеріалів для створення образу птаха у ліпленні; розвиток асоціативного мислення та творчих здібностей у старших дошкільників. Підбір необхідних матеріалів для прикрашання образу птаха, виліпленого із солоного тіста (ракушки, колоски, гілочки та квіточки сухої мімози, зерна чорного перцю).

Після проведення кожного заняття вихователь разом із дітьми створювали виставку дитячих робіт на яку запрошували батьків та молодших дітей, що дозволяло підвищувати впевненість дітей у собі та сприяти розвитку у них гордості за мистецьке досягнення. Крім того, за час проведення експериментальної роботи дітей старшого дошкільного віку двічі організовували для навчальної екскурсії до художнього відділу Ніжинського краєзнавчого музею.

Наступний напрям роботи передбачався із вихователями, що мав на меті удосконалення їх професійних знань про образотворчу діяльність дітей. Для цього ми використали декілька занять. Так, заняття, яке було найпершим стосувалося сутності та особливостей образотворчої діяльності дітей дошкільного віку. *Перше заняття* з вихователями. Програмовий зміст: сутність та особливості образотворчого мистецтва; засоби образотворчого мистецтва, зображувальна діяльність дітей дошкільного віку як засіб образотворчого мистецтва; види зображувальної діяльності дітей. Воно проводилося у формі лекції. *Друге заняття* стосувалося засобів художньої виразності образотворчої діяльності. Програмовий зміст: лінія, колір, форма, композиція, об'ємність, ритм, гармонія. Це заняття проводилося у формі розглядання різних продуктів образотворчої діяльності дітей. *Третє заняття* із педагогами стосувалося організації предметного середовища групи. Програмовий зміст: наповнення куточку образотворчості зображувальними матеріалами та організація самостійної образотворчої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Проводилося у формі обговорення між вихователями основних підходів до створення куточку образотворчості за чинними програмами дошкільної освіти: «Дитина», «Українське дошкілля», «Я у Світі». Основна мета – пошук оптимального наповнення куточку образотворчості. *Четверте заняття* стосувалося проведення інтегрованих занять з образотворчої діяльності із дітьми старшого дошкільного віку. Вихователям були представлені конспекти інтегрованих занять, які мають бути проведені під час формувального експерименту. Мета цього заняття – вироблення основних рекомендацій щодо організації та проведення інтегрованих занять з образотворчої діяльності з метою розвитку творчих здібностей. П'яте заняття проводилося у вигляді майстер-класу із нетрадиційних технік зображувальної діяльності. Воно проводилося у вигляді колективного вправлення у нетрадиційних техніках малювання, аплікації та ліплення. Використовувалися техніки «кляксографії», «обривання паперу», вощення малюнку, «процарапування зображення на восковій основі».

Таким чином, програма формувального експерименту включала у собі підбір та розробку інтегрованих занять, пошук нетрадиційних технік образотворчої діяльності та їх реалізація у експерименті, робота із педагогами щодо використання засобів образотворчого мистецтва для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

3.3. Контрольний етап експерименту. Після проведення формувальної частини експерименту нами було проведено порівняльний аналіз змін у сформованості творчих здібностей старших дошкільників. Розглянемо для початку старших дошкільників на початку і в кінці педагогічного впливу. Результати представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка рівня загальної розумової здатності старших дошкільників у експерименті (у відсотках)

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки досліджуваних	Показники загальної розумової здатності до експериментального впливу			Показники загальної розумової здатності після експериментального впливу		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	14	55	31	28	62	10
Контр. група	14	55	31	14	59	27

Таблиця 3.1 містить у собі три основні колонки: показники та рівні ЕГ, показники загальної розумової здатності до експериментального впливу і після проведення формувального експерименту. Показники загальної розумової здатності представлені у відсотках. Порівнюючи показники до і після виховних впливів у експериментальній групі, бачимо, що вони зазнали змін: у 28 % дітей загальна розумова здатність високого рівня (до експериментального впливу такі показники мали 14% дошкільників); також збільшилася кількість старших дошкільників із показниками середнього рівня загальної розумової здатності 62%, а до початку експерименту цей показник становив 55% (різниця складає 7%); стало менше дітей у яких загальна розумова здатність була на низькому рівні сформованості (10% стало, а було 31%).

У контрольній групі також відбулися зміни: зросли відсотки у групі дітей з середнім рівнем загальної розумової здатності на 4%, а у групі досліджуваних

із низькою мірою параметру, навпаки, показник зменшився. Позитивна динаміка становить 4%. Такі зміни у КГ не є суттєвими. Як бачимо, після експерименту в ЕГ відбулося суттєве збільшення кількості дітей з показниками високого і середнього рівня ознаки на 21 %, і, відповідно, зменшилася кількість дітей із низьким рівнем загальної розумової здатності на 21%. Динаміка становить + 21%. Отже, можемо зробити висновок, що у ЕГ при дотриманні педагогічних умов розвитку креативності у художній діяльності спостерігаються суттєві зрушення у формуванні загальних інтелектуальних можливостей у дітей 5 -7 років.

Проаналізуємо тепер показники, які вказують на динаміку формування креативності у дітей 5 -7 року життя за показниками неординарність, гнучкість, мобільність, які представлено у таблиці 3.2. Вона містить у собі три основні колонки: показники та рівні ЕГ, показники рівнів успішності й емоційності (дуже високий, високий, середній, низький) до і після формувального експерименту, Показники представлені у відсотках.

Таблиця 3.2

Особливості творчих здібностей старших дошкільників у експерименті

Показники та рівні вибірки	Вербальна фантазія до експериментального впливу			Вербальна фантазія після експериментального впливу		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький
ЕГ (n=29) Неординарність	7	28	65	14	35	51
КГ (n=29) Оригінальність	3,5	28	68,5	7	28	65
ЕГ (n=29) Мобільність	14	28	58	21	42	37

Продовження таблиці 3.2

КГ (n=29) Гнучкість	14	28	58	17,5	31,5	51
ЕГ (n=29) Мобільність	21	28	51	28	42	30
КГ (n=29) Мобільність	21	28	51	24,5	31,5	46

Розглянемо спочатку показники неординарності старших дошкільників. Так, бачимо що вони зазнали змін: збільшився відсоток дітей 5 -7 років з високим рівнем цього показника. Відсоток таких досліджуваних складає показник 14% (позитивні зрушення становлять +7%). Старших дошкільників з середнім рівнем розвитку неординарності також збільшилося: із 28% до 35% (позитивна динаміка складає 7%). Також дітей із низьким рівнем за цим параметром стало менше із 65% до 51%. Позитивні зрушення в цілому по ЕГ 14%. Динаміка показників у КГ +3,5% , що вказує на його малу значущість. Відповідно можемо вказати, що неординарність як показник креативності дітей 7 -7 року життя зростає внаслідок експериментальної роботи у контексті образотворчості.

Також зазнали змін у сторону покращення і показники гнучкості мислення, одного з параметрів креативності дітей. Так, зріс показник кількості дітей з високим рівнем його розвитку +7%, а старших дошкільників з показниками середнього рівня збільшилося на 14% і стало 42%. Також відбулося на таке ж саме зменшення дітей 5 -7 років з низьким рівнем властивості, після формувального впливу він становить 37%. В цілому покращення показника гнучкості творчих здібностей становить +21 %.

Динаміка у КГ незначна: +7%, саме на таке значення зростає показник високого та середнього рівнів розвитку гнучкості у старших дошкільників. Як бачимо, у процесі експериментального впливу наявна позитивна динаміка у

зростанні показника гнучкості як одного із критеріїв креативності малюків 5 -7 років.

Розглянемо показник продуктивності - мобільності креативності дітей старшого дошкільного віку. Як бачимо цей показник також зазнав змін. Так, збільшилася кількість дітей із високим рівнем продуктивності досліджуваного феномену на 7% і кількість дітей із середнім рівнем швидкості цього феномену на 14%. Відповідно, позитивна динаміка становить 21%, а показники після експерименту становлять 28%, 42% і 30%. Також є зрушення і в КГ. На нашу думку, вони не є значущими, оскільки позитивна динаміка складає +7%. Як бачимо, після експериментального впливу зросли показники креативних дій ЕГ групи, що вказує на ефективність впливу на зображувальну діяльність дітей 5 -7 року життя.

Розглянемо тепер показники оригінальності мислення як одного із компонентів креативної поведінки 5 -7 річних дітей, отриманих за методикою «Кола». Результати, які відображають динаміку цих показників представлено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Особливості динаміки оригінальності мислення старших дошкільників у експерименті

Показники Групи дітей	Показники оригінальності мислення до експерименту			Показники оригінальності мислення після експерименту		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	7	28	65	14	42	44
Контр. група	3,5	28	68,5	3,5	31,5	65

Проаналізуємо показники, які вказують на особливості оригінальності мислення як показника креативної поведінки дітей старшого дошкільного віку, які представлено у таблиці 3.3. Таблиця містить три основні колонки: групи досліджуваних, зокрема експериментальна та контрольні групи, показники

оригінальності мислення, які впорядковані за рівнями (високий, середній, низький) до початку проведення формувального експерименту і після експериментального впливу. У колонках представлено показники, які вказано у відсотках.

Показники в експериментальній групі відрізняються до експерименту і після формувальних впливів. Так, група дітей із високим рівнем оригінальності мислення після експерименту змінила своє значення на 7%, а показники старших дошкільників з середнім рівнем на 14%. Відповідно показник групи дітей 5 -7 років з низьким рівнем зменшився на 21%. Як бачимо, спостерігається позитивна динаміка оригінальності мислення у досліджуваних експериментальної групи в сумі становить 21%.

У контрольній групі також відбулися зміни. Так, у дітей 5 -7 року життя змінилися показники середнього і низького рівнів оригінальності мислення. Зокрема показник середнього рівня збільшився на 3,5 відсотків, а показник низького рівня оригінальності мислення, навпаки, зменшився. На нашу думку, динаміка показників не є суттєвою і фактично у контрольній групі дітей старшого дошкільного віку немає. Отже, зміни оригінальності мислення, які відбулися у експериментальній групі безпосередньо залежать від експериментальних впливів.

Розглянемо тепер показники сформованості креативності засобами образотворчості у вибірці дітей старшого дошкільного віку, які були розподілені за відповідними проявами у поведінці, щоб побачити чи була властивою динаміка для цих показників. Після відповідних обрахунків вони занесені до таблиці 3.4.

Як бачимо, показники у експериментальній групі зазнали змін. Зокрема змінилися показники у групі дітей із високим рівнем сформованості креативності з 17,5% до 28%. Крім того збільшився показник групи з середнім рівнем розвитку із 35% до 42%. Також зменшився показник низького рівня розвитку креативних властивостей малюків на 17,5%. В цілому позитивна динаміка для 5 -7 річних дітей експериментальної групи становить 17,5%.

Розглянемо показники креативної поведінки старших дошкільників контрольної групи (див. табл. 3.4). Тут динаміка не така як у експериментальній групі: змінилися показники лише високого рівня на 3,5%, а показник групи старших дошкільників із низьким рівнем зменшився на 3,5 %.

Таблиця 3.4

Динаміка креативності старших дошкільників за визначеними рівнями розвитку

Показники та рівні ЕГ і КГ вибірки дітей	Показники креативності до експериментального впливу			Показники креативності після експериментального впливу		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експ. група	17,5	35	47,5	28	42	30
Контр. група	17,5	42	40,5	21	42	37

В цілому, на нашу думку, динаміка показників досліджуваної властивості у дітей старшого дошкільного віку контрольної групи не є значущою. Отже, зміни у експериментальній групі безпосередньо зумовлені експериментальними впливами засобами художньої діяльності.

Таким чином, у формульованому експерименті спостерігаємо зростання креативності у вихованців експериментальної групи за показниками неординарності, гнучкості, мобільності, оригінальності мислення, загальної інтелектуальної здатності. У групах дітей, виділених на основі проявів креативної поведінки збільшилися показники кількості дітей з високим і середнім рівнями сформованості творчих дій. Відповідно зростання творчих властивостей старших дошкільників стало можливим за рахунок дотримання у художній діяльності таких умов:

- поліхудожній підхід на основі інтеграції мистецтв в освітньому процесі ЗДО у процесі виховання креативної поведінки;

- створення предметно-розвивального середовища у процесі виховання творчої поведінки у художній діяльності;
- використання навчальних занять з нетрадиційних технік образотворчої діяльності.

Зазначимо, що гіпотези нашого дослідження підтвердилися.

Висновки до розділу 3

Модель формування креативності дітей 5 -7 років визначається педагогічними умовами розвитку в дітей старшого дошкільного віку творчих дій в образотворчості. Так, педагогічними умовами розвитку стали: дотримання поліхудожнього підходу в освітньому процесі ЗДО на основі інтеграції мистецтв у контексті художньої діяльності; створення предметно-розвивального середовища під час формування творчих дій в образотворчій діяльності; використання навчальних занять з нетрадиційних технік малювання.

Система роботи з виховання і розвитку креативних проявів поведінки дітей 5 -7 року життя в образотворчості включала такі напрямки: підбір та розробку інтегрованих занять, пошук нетрадиційних технік зображальної діяльності та їх реалізація у експерименті, робота із педагогами щодо використання засобів художнього мистецтва для розвитку означеної властивості у дітей 5 -7 річного віку.

Після реалізації формувальної частини експерименту було здійснено аналіз динаміки показників креативності старших дошкільників у художній діяльності: загальної розумової здатності до інтелектуальної діяльності; неординарності, гнучкості, мобільності (продуктивності) креативності; оригінальності мислення та рівнів розвитку означеної властивості, виділених на основі проявів у поведінці.

Нами було відмічено збільшення показників високого і середнього рівнів креативності у експериментальній групі старших дошкільників. Зокрема показник загальної розумової здатності до інтелектуальної діяльності у 28 % дітей загальна розумова здатність високого рівня (до експерименту такий показник мали 14% дітей); у 62% дітей – середній рівень загальної (було 55%), у 10% дітей загальна розумова здатність – низького рівня (було 31%).

Позитивні зміни відбулися у показниках неординарності: дітей із високим рівнем 14% (динаміка +7%), старших дошкільників із середнім рівнем розвитку 35% (було 28%), а дітей із низьким рівнем 51%. Збільшився показник дітей із високим рівнем розвитку гнучкості на 7% і стало 14%, а старших дошкільників

із показником гнучкості середнього рівня збільшилося на 14% і стало 42%. В цілому покращення показника гнучкості у інтелектуальній поведінці становить +21 %. Показник продуктивності також має позитивну динаміку, яка становить 21%, а показники після експерименту становлять 28% (було 21%), 42% (було 28%) і 30% (було 51%).

Експериментальна група дітей із високим рівнем оригінальності мислення після експерименту змінила своє значення на 7%, а показник старших дошкільників із середнім рівнем на 14% у бік зростання. Відповідно показник групи дітей старшого дошкільного віку із низьким рівнем зменшився на 21%. В цілому показники мають такі значення: високий рівень 28%, середній рівень 42%, низький рівень 30%.

Розподіл дітей на групи за рівнями розвитку проявів креативних дій під час художньої діяльності має такий вигляд: високий рівень 28% дітей, 42% дітей із середнім рівнем означених проявів у поведінці; старших дошкільників із низьким рівнем сформованості біля 30%

ВИСНОВКИ

За результатами вивчення проблеми розвитку креативності дітей 5 -7 років у художній діяльності було зроблено такі висновки:

За першим завданням було з'ясовано, що проблема креативності досить успішно розроблялася у вітчизняній психолого-педагогічній науці та у зарубіжній психології. Зокрема вагомий внесок у її розв'язання зробили Б. Теплов, С. Рубінштейн, В. Дружинін, В. Моляко, О. Матюшкін, Е. Кульчицька та ін. За їх твердженнями було зроблено висновок, що креативність розуміють як суб'єктивну індивідуальну ознаку особистості, що вказує на прояви у її поведінки ознак творчості. Це своєрідний сплав здібностей, рис характеру, пізнавальних можливостей, набутого досвіду.

Вона спрямовує особливості взаємодії зі світом, перетворення дійсності, засвоєння людської культури, дозволяючи при цьому проявляти інтелектуальну ініціативу, створювати будь-що нове, оригінальне, а також дозволяє реконструювати існуючі зразки явищ, об'єктів. Виявлені зв'язки креативності з мотивацією особистості, спрямованістю на результат, дивергентним і конвергентним мисленням, процесами продуктивної уяви, цікавістю.

У дослідженнях Л. Виготського, О. Матюшкіна, О. Музики та ін. зазначено, що розвиток креативності активно відбувається у період 5 -6 років, оскільки у цьому тут з'являються сприятливі умови для проявів творчого мислення, закладаються основи рис характеру, активно розвиваються процеси уяви, виникають нові мотиви діяльності. Питання розвитку та вдосконалення дитячої креативності, творчих проявів у поведінці малюків розглядається у кількох напрямках: створення належних умов для цілеспрямованої освітньої діяльності; вдосконалення процесів мислення, уяви й пізнавальних інтересів; пошук методів і прийомів діагностики й навчання; використання певного продуктивного виду дитячої діяльності для цілеспрямованого впливу на означену властивість.

За другим завданням було визначено, що одним із найбільш ефективних чинників розвитку креативності дітей 5 -7 років художня діяльність. Це унікальна за змістом поведінка малюка творчого плану, де він виявляє власні здібності, набутий досвід у вигляді уявлень про навколишній світ і за допомогою виражальних засобів передає своє ставлення до явищ дійсності, створюючи художні образи. Підґрунтям такої дитячої активності є мистецтво, його спонтанна природа, культурна спрямованість і естетичні функції. Найбільш поширеним видом таких практичних дій підростаючої особистості є зображальна. До неї належить малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання з паперу.

Основою такої діяльності є мистецтво, його спрямованість і функції, які виконує воно виконує у соціумі. Такі науковці як О. Дронова, Г. Сухорукова, Н. Голота, Л. Янцур, Т. Казакова, Н. Сакуліна, В. Котляр та ін. вказують на один із основних факторів розвитку та формування творчості дітей – на її продуктивність і цікавість, адже дошкільнята її залюбки виконують, а за умови педагогічного керівництва нею – вона є вагомим чинником розвитку творчості.

За третім завданням було здійснено експериментальне вивчення креативності дітей 5 -7 року життя в одному з видів художньої діяльності - образотворчості й проаналізовано їх за критеріями: *загальна розумова здатність* показником якої є інтерес до інтелектуальних дій, *творча активність старших дошкільників* показниками якої є неординарність, гнучкість та мобільність, *мислення у творчій діяльності* показником якого є оригінальність. Було з'ясовано, що загальна інтелектуальна спрямованість у більшій мірі характеризується середнім рівнем сформованості інтересу до пізнання у дітей 5 -7 років. Найменша кількість дітей із високим рівнем зацікавленості, водночас, є значна кількість дітей старшого дошкільного віку із низьким рівнем розвитку означеного критерію. Зокрема 14% дітей мають високий рівень і, 55% дошкільників – середній та 31% вихованців – низький.

Творча діяльність дітей 5 -7 року життя за показниками неординарність, гнучкість, мобільність характеризується найбільшою кількістю малюків, які

мають низький рівень сформованості, дещо більша кількість старших дошкільників характеризуються середнім рівнем розвитку. За показником оригінальності мислення найбільша частина дітей мають низькі показники. Показник мобільності (продуктивності) є більш вищим щодо неординарності й гнучкості: 21%, 28% та 51% відповідно.

В цілому дітей 5 -7 року життя з високими показниками креативних дій у образотворчості дуже мало – 16%. Відсоток дітей з середнім рівнем їх сформованості 34 %. Проте найбільший відсоток дітей у з низьким рівнем їх розвитку 45 %.

Було з'ясовано, недостатній вплив на образотворчість з боку вихователів в освітньому процесі ЗДО, що пов'язано із браком необхідних знань щодо її сутності, видів, особливостей. Відчувається проблеми опанування ними ефективними методами впливу, що ускладнює представленість у виховному процесі різних її видів. З'ясовано, що куточок образотворчості художньо-естетичного осередку, заповнений не повною мірою, що ускладнює його використання дітьми 5 – 7 років.

За четвертим завданням було з'ясовано педагогічні умови розвитку креативності дітей 5 -7 року життя в художній діяльності: дотримання поліхудожнього підходу в освітньому процесі ЗДО на основі інтеграції мистецтв у контексті образотворчості; створення предметно-розвивального середовища у процесі формування творчих здібностей в образотворчій діяльності; використання навчальних занять з нетрадиційних технік образотворчої діяльності.

Система роботи з формування креативності дітей 5 -7 року життя в образотворчості містила такі напрямки: підбір та розробку інтегрованих занять, пошук нетрадиційних технік малювання та їх реалізацію у експерименті, робота з педагогами щодо використання засобів художньої діяльності в освітньому процесі ЗДО.

Внаслідок здійснення експерименту було помічено зростання показників високого і середнього рівнів креативної поведінки у експериментальній групі

старших дошкільників. Розподіл дітей на групи за рівнем прояву креативної поведінки в образотворчості показав такі результати: високий рівень прояву має 28% дітей. 42% малюків виявили середній рівень творчих дій. Значно зменшилася кількість дітей 5 -7 року життя з низьким рівнем прояву творчих моментів у активності, біля 30%.

Перспективами подальших наукових пошуків вбачаємо у необхідності встановлення взаємозв'язку між образотворчістю іншими видами творчої діяльності та їх впливу на розвиток креативних проявів у поведінці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования. – М.: Издательство МГУ, 1984. – 105 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. - Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання / Бех Іван Дмитрович. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
4. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. – М.: Академия, 1998. – 320 с.
5. Богуш А. Вектор наступності державних стандартів дошкільної і початкової освіти / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 2007. – № 7. – С. 20–23.
6. Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика /Л. Ф. Бурлачук: Учебн. – СПб.: Питер, 2005. – 351 с.
7. Величковский Б. М. Современная когнитивная психология. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 335 с.
8. Ветлугіна Н. О. Система естетичного виховання в дитячому садку / Н. Ветлугіна. – К. – 1977. – 255 с.
9. Видинеев Н. В. Природа интеллектуальных способностей человека / Н. В. Видинеев. – М.: Мысль, 1989. – 173 с.
10. Вікова та педагогічна психологія: Навч. Посіб./ О.В. Скрипченко, А.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001. - 416 с.
11. Воспитание в игре/ Под ред. Д. В. Менджерицкой. – М.: Просвещение, 1979. – 175 с.
12. Выготский Л. С. Психология. – М.: ЭКСМО - Пресс, 2000. – 1008с.
13. Голубева Э. А. Комплексное исследование способностей / Э. А. Голубева // Вопросы психологии. – 1986. - № 5. – С. 18 - 30.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

15. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності. Сучасне тлумачення / С.У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с.
16. Доналдсон М. Мыслительная деятельность детей / Пер с англ. В. Голода / Под ред. В. И. Лубовского – М.: Педагогика, 1985. – 192 с.
17. Дружинин В. Н. Психология общих способностей В. Н. Дружинин. – СПб.: Питер, 2002. – 368 с.
18. Дубасенюк О. А. Розвиток творчого потенціалу особистості засобами мистецтва. // Креативна педагогіка: наук-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця. –2013. – Вип. № 7. – С.52-58.
19. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб: Питер, 2004. – 701 с.
20. Клименко В. В. Психология творчости: Навч. посібн. / В. В. Клименко – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
21. Когнитивная психология: Учебн. / Под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 480с.
22. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і розвиток особистості / Під ред. Л. М. Проколієнко / Упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Бал, О. Т. Губко, О. В. Проскура. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
23. Крайг Г. Психология развития / Пер с англ. Н. Мальгина, Е. Турутина, Н. Миронова, С. Рысев. – СПб: Питер, 2000. – 992 с.
24. Краткий психологический словарь // Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
25. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебн. пособие для студентов высших учебных заведений. - М.: ТЦ Сфера, 2003. - 463 с.
26. Либин А.В. Дифференциальная психология: Учебн. пос. – 2-е изд. – М.: Смысл: PerSe, 2000. – 549 с.

27. Ликова І.О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2-6 років «Кольорові долоньки» / І.О. Ликова. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2007. – 128 с.
28. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкілля: У 3-х частинах. – Ч.2: Навч. посіб. / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 360 с.
29. Личность и индивидуальность. [Електронний ресурс] – <http://www.bestreferat.com/ua/referat/detail-27360.html>.
30. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / В. Лозова, Г. Троцько. – Харків: «Овс», 2002. – 400 с.
31. Ломов Б. Ф. Методологические теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – 445 с.
32. Лук А. Н. Мышление и творчество. – М.: Политиздат, 1976. – 144 с.
33. Люблинская А.А. Воспитателю о развитии ребенка/ А. А. Люблинская. – М.: Просвещение, 1972. – С.58-94.
34. Люблінська Г. О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. – К. : Вища школа, 1974. – 355 с.
35. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество : учебник для студ. вузов / В. С. Мухина. – 5-е изд., стереотип. – М. : Академия, 2000. – 456 с.
36. Новоселова Л. В. Игра дошкольника / Л. В. Новоселова. – М. : Просвещение, 1989. – 284 с.
37. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: Підручник. /За заг. ред. Г.В. Сухорукової. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 21-100.
38. Обухова Л. С. Детская психология: теория, факты, проблемы / Л. С. Обухова. – М. : Тривола, 1995. – 360 с.
39. Павелків Р. В. Дитяча психологія: Навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432 с.

40. Піроженко Т. Особистий потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві / Т. Піроженко // Дошкільне виховання – 2012. - № 1. – С. 8 - 15.
41. Піроженко Т. Особистісний розвиток дітей у творчих іграх / Т. Піроженко // Дошкільне виховання – 2012. - № 9. – С. 28 - 31.
42. Піроженко Т. Особистісний розвиток дітей у творчих іграх / Т. Піроженко // Дошкільне виховання – 2012. - № 9. – С. 28 - 31.
43. Пісоцький О. П. Проектування предметно-розвивального середовища в ДНЗ : навч. посіб. для студ. / О. П. Пісоцький, Л. М. Пісоцька. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 57 с.
44. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність “Дошкільне виховання” / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 352с.
45. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2004. – 456 с.
46. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології / Ю. О. Приходько. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – 205 с.
47. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [нова редакція]. У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін. наук. кер О. Л. Кононко. – К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. – 452 с.
48. Проскура Е. В. Развитие познавательных способностей дошкольников / Под ред. Л.А.Венгера. – К. : Рад.школа, 1985. – 127с.
49. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – СПб: Издательство “Питер”, 1999. – 720 с.
50. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька //О. П. Рудницька. – Київ, 2002, С. 5 – 6.

51. Савчин М. В. Вікова психологія: Навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. - 360 с.
52. Слостенин В. А. Общая педагогика / В. Слостенин, И. Исаев, Е. Шиянов. – М., 2002. – 265 с.
53. Словарь социального педагога и социального работника/ Под ред. Калачевой И.И., Коломенского Я.Л., Левко А.И.. – 2-е изд. – Мн.: БелЭн, 2003. – 256 с.
54. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: Навчально-методичний посібник / Г. С. Тарасенко. – К.: Вид-во «Ліра-К», 2010. -320с.
55. Творчий розвиток засобами мистецтва виховання: навч.-метод. посібник / за ред. Н.Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. – 280 с.
56. Ушакова І. Інтеграція комплексу мистецтв у системі естетичного образу людини // Духовність особистості: методологія, теорія і практика 4 (51)-2012. – С. 145 - 149.
57. Філософія: Навч. посіб. / Губерський Л.В., Надольний І.Ф., Андрущенко В.П. та ін. – 3-е вид. – К.: Вікар, 2002. – 516 с.
58. Фридман Л. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 288 с.
59. Шаров Ю.В. Вопросы эстетического воспитания // Очерки практической педагогики: Уч. метод. пособ. / сост. Ю.В.Шаров, Э.Н.Горюхина, Н.П.Аникеева; Научн. ред. Ю.А.Водяников – Новосибирск: Новосибирск. гос. пед. ин-т., 1964. – Кн. I. – 446 с. 11.
60. Эстетика: словарь. / под общ. ред. А.А.Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989, – 447с.
61. М'ясоїд П. А. Здібності // М'ясоїд П. А. Загальна психологія: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2000. – С. 416 - 435.
62. Матюшкин А. М. Психологическая структура, динамика и развитие познавательной активности А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1982. - №4. – С. 5-17.

63. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности / В. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 133 с.
64. Одаренные дети / Пер. с англ. Д. Линник, А. Мкервали / Под общ. ред. Г. В. Бурменской, В. М. Слуцкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
65. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика / Я. А. Пономарев. – М.: Педагогика, 1976. – 280 с.
66. Познавательные процессы и способности в обучении: Учебн. пос. / Под ред. В. Д. Шадрикова. – М.: Просвещение, 1990. – 142 с.
67. Развитие и диагностика способностей / В. Н. Дружинин, В. Д. Шадриков. – М.: Наука, 1991. – 181 с.
68. Теплов Б. М. Избранные труды: В 2-х т. - М.: Педагогика, 1985. - Т.1. – 328 с; Т. 2. – 360 с.
- 69.57.
70. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Масименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 264 с.